

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Uusyhteisöllisyys, osallisuus ja johtaminen

Sirpa Petranen, Heidi Pietinen ja Laura Saukko

Hyvinvoiva kouluyhteisö - kaikkien vastuulla

Yhteisöllisen oppilashuollon toteutuminen Etelä-Karjalassa

Opinnäytetyö 2019

Tiivistelmä

Sirpa Petranen, Heidi Pietinen ja Laura Saukko
Hyvinvoiva kouluyhteisö - kaikkien vastuulla
Yhteisöllisen oppilashuollon toteutuminen Etelä-Karjalassa
63 sivua, 5 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta

Uusyhteisöllisyys, osallisuus ja johtaminen

Ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Opinnäytetyö 2019

Ohjaajat: yliopettaja Anja Liimatainen ja sosiaalialan lehtori Eija Semi, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää ja koota yhteisöllisen oppilashuollon malli Etelä-Karjalaan. Oppilashuoltosuunnitelmien perusteella selvitettiin, asiantuntijuuden ja johtamisen näkökulmasta, yhteisöllisen oppilashuollon kehittämiskohteita.

Tämä opinnäytetyö oli kvalitatiivinen tutkimuksellinen kehittämistehtävä ja lähestymistavaltaan deduktiivinen. Opinnäytetyö oli kolmivaiheinen, työelämälähtöinen ja asiantuntijoiden osallisuutta tukeva. Ensimmäisessä vaiheessa kerättiin dokumenttiaineisto ja siitä saatu tieto analysoitiin. Toisessa vaiheessa järjestettiin asiantuntijapäivä, jossa maakunnallisen oppilashuoltoryhmän jäseniltä kerättiin kehittämisehdotuksia yhteisöllisestä työstä. Asiantuntijapäivässä mukailtiin Tulevaisuusverstaas -menetelmää. Kolmas vaihe oli digiposteri, joka syntyi reflektion tuloksena läpi koko prosessin. Digiposteri toteutettiin Prezi -ohjelmalla ja sen avulla voidaan jalkauttaa yhteisöllisen työn ajatusta ja toimintamallia peruskouluihin.

Mukana olivat kaikki Etelä-Karjalan kunnat, joiden perusopetuksen kouluista tai koulukeskuksista opinnäytetyöhön osallistui 31 (79%). Dokumenttiaineistoa tarkasteltiin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden oppilashuoltosuunnitelman kriteeristön pohjalta. Tuloksia vertailtiin myös kerättyyn teoriaan ja tutkimustietoon. Opinnäytetyön teoriaosuudella oli tarkoitus tukea yhteisöllisen työn vahvistumista. Koko opinnäytetyöprosessin tausta-ajatuksena oli yhteisöllisen työn näkeminen johtamisen näkökulmasta.

Tulosten ja asiantuntijoiden näkemysten mukaan yhteisöllisen oppilashuoltotyön tulee olla suunnitelmallista, tavoitteellista ja hyvin johdettua. Hyvä oppilashuoltotyö huomioi seurannan ja arvioinnin. Oppilashuoltosuunnitelma tulisi nähdä osana koulun omavalvontaa. Sitoutuminen työskentelyyn nousi haasteeksi. Yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä oppilaiden ja huoltajien osallisuutta tulee vahvistaa ja mahdollistaa. Yhteisöllinen oppilashuoltotyö on muutakin kuin kokouksia ja sen toteutuminen on kaikkien koulussa työskentelevien vastuulla.

Asiasanat: yhteisöllinen oppilashuolto, johtaminen ja perusopetus.

Abstract

Petranen Sirpa, Pietinen Heidi & Saukko Laura

A Well-being School Community – A Mutual Responsibility; Community School Welfare in South-Carelia

63 Number of Pages, 5 Number of Appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Health Care and Social Services, Lappeenranta

Degree Programme in Social Service Counselling, Participation and Management Master's Thesis 2019

Instructors: Ms Anja Liimatainen, Principal Lecturer and Ms Eija Semi, Senior Lecturer.

This study was a research based development task with a deductive approach, using a qualitative based research method. The study was conducted out in three phases. This study was based on needs identified in school welfare work, including expertise knowledge. In the first phase, documentary material was gathered and analyzed. In the second phase, an experts' day was arranged, where suggestions for the development of community school welfare work were gathered. The suggestions were gathered using a future based workshop method. The third phase was a digital poster, which came about as a result of reflection during the whole process. The digital poster was made using Prezi software, which will help transfer community work procedures into practice in schools.

The aim of this study was to describe the present state of community school welfare work and to create a working model in South-Carelia. Development challenges were examined on the basis of student welfare plans, from an expertise and managerial point of view.

All regional municipalities took part in the survey. Documentary material was examined, based on criteria about student welfare, found in the curriculum. Results were compared to the gathered theory and research data. The theory based data in the study was meant to support the strengthening of community work. One of the basic ideas was to identify community work from the managerial perspective.

Based on the findings, and the insight of expert knowledge, school community welfare work should be systematic, goal-oriented and well managed. Good student welfare work gives attention to follow-up and evaluation. The student welfare plan should be recognized as part of self evaluation. Commitment to community work was identified as a challenge. Involvement of students and parents in community work should be enabled and strengthened. School community welfare work should be also recognized as being the responsibility of all personnel working in schools.

Keywords: community social work, school welfare work, basic education and leadership.

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Oppilashuollon nykytila	6
2.1. Oppilas- ja opiskeluhuollon lainsäädäntöä.....	6
2.2. Oppilas- ja opiskeluhuolto Etelä-Karjalassa.....	7
3 Yhteisöllisyys oppilashuollossa	8
3.1. Yhteisöllisyyden taustaa	8
3.2. Yhteisöllisyys koulussa	12
3.3. Oppilaiden osallisuus.....	15
4 Koulun toimintakulttuurin johtaminen	17
4.1 Oppilashuollon kokonaisuus ja johtaminen.....	17
4.2 Terveysten ja hyvinvoinnin vertailutietoa oppilashuoltotyön tueksi	21
5 Opinnäytetyön tarkoitus ja kehittämistehtävät.....	24
6 Opinnäytetyön toteutus ja analyysi	24
6.1. Tutkimuksellisen kehittämisen prosessin kuvaus	24
6.2. Dokumenttiaineisto	29
6.3. Asiantuntijapäivän toteutus.....	31
6.4. Yhteisöllisen oppilashuollon kehittämisen tukeminen	32
7 Opinnäytetyön tulokset	33
7.1. Yhteisöllisen oppilashuollon nykytila Etelä-Karjalassa.....	33
7.2. Asiantuntijoiden kehittämisohdotuksia	38
7.3. Perusopetuksen yhteisöllisen oppilashuoltotyön mallinnus	40
8 Pohdinta ja johtopäätökset.....	42
8.1 Tulosten tarkastelua ja johtopäätöksiä.....	42
8.2 Eettiset näkökohdat ja luotettavuus	53
8.3 Kehittämisohdotukset ja jatkotutkimusaiheet	56
Lähteet.....	59

Liitteet

Liite 1: Saatekirje tutkimuslupiin ja asiantuntijapäivään

Liite 2: Dokumenttiaineiston analyysin kriteerit

Liite 3: Kutsu asiantuntijapäivään

Liite 4: Suostumus

Liite 5: Kuvaus dokumenttiaineiston analyysistä

Käsitteet

Eksote - Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimisto

Etelä-Karjalan kunnat - Lappeenranta, Imatra, Ruokolahti, Parikkala, Taipalsaari, Luumäki, Savitaipale, Rautjärvi ja Lemi.

Koulu – oppilaitos / koulu, peruskoulu

Oppilaitoskohtainen oppilashuoltosuunnitelma - Koulu- ja/tai oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltosuunnitelma

Oppilas - opiskelija / oppilas

Oppilas- ja opiskeluhuoltopalvelut – kouluterveydenhoitaja, koululääkäri, psykologi, ja kuraattori

Oppilashuollon toiminta – käsittää laajasti koulun hyvinvointia tukevat toimet ja palvelut esim. laitoshuolto, ruokapalvelut, kuljetukset ja kerhot

Oppilashuolto – oppilas- ja opiskelijahuolto; kokonaisuus, jota toteuttaa kaikki koululla toimivat ammattihenkilöt

OKM - Oikeusministeriö

OPH - Opetushallitus

OPS – Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

TEA – mittaa kunnan terveydenedistämistyön suuntaa. Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vertailutietoa, parittomina vuosina tiedonkeruu. Tässä opinnäytetyössä TEAvisari ja TEA-tiedonkeruu ovat samaa tarkoittavia asioita.

THL – Terveyden ja hyvinvoinninlaitos

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää ja koota yhteisöllisen oppilashuollon malli Etelä-Karjalaan. Tavoitteena on yhtenäistää ja selkeyttää yhteisöllisen oppilashuollon toimintaa. Koulumaailmassa työorientaatioon toi muutoksen vuonna 2014 voimaan tullut Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Työn painottaminen muuttui yksilökohtaisesta työstä yhteisölliseen. Oppilashuollon palveluiden työntekijöille asetettiin aikarajoja ja oppilaille haluttiin taata tasalaatuisia palveluita koko Suomessa. Tämä lainsäädäntö on ainutlaatuinen eikä vastaavaa löydy opetushallituksen mukaan muualta maailmasta (Opetushallitus 2018a).

Kouluissa on pitkään toteutettu yhteisöllistä työtä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain myötä yhteisöllistä työtä vahvistettiin ja merkitystä korostettiin. Yhteisöllisen työn tarkoitus on ennaltaehkäistä pulmia, tarjota varhaista tukea ja tunnistaa sekä lievittää koulu yhteisössä ja oppilailla esiintyviä haasteita. Uusien toimintatapojen avulla koulujen oppilashuoltotyötä haluttiin muuttaa korjaavasta ennaltaehkäiseväksi. Yhteisöllistä työtä oppilaiden hyväksi tekevät kaikki koulun aikuiset, oppilaat, heidän vanhempansa ja koulun lähiverkostot.

Kokonaisuudessaan oppilashuollon toiminnan ja palveluiden tutkimus on virinnyt vasta viime vuosina. Olemme kuraattori työssä havainneet, että yhteisöllisen työn toteuttaminen koetaan kouluissa yhä haastavaksi. Uskomme, että yhteisöllisen työn perusjalkaa tukemalla vahvistuu koko hyvinvoiva koulu yhteisö.

2 Oppilashuollon nykytila

2.1. Oppilas- ja opiskeluhuollon lainsäädäntöä

Oppilashuoltoon sisältyy koulutuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä opiskeluhuollon palvelut. Opiskeluhuollon palveluihin kuuluvat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut. Esi- ja perusopetuksessa sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa annettava oppilashuolto kuuluu kaikille lapsille ja nuorille. Oppilashuoltoa tulee toteuttaa toiminnallisena kokonaisuutena, joka muodostuu opetustoimen

sekä sosiaali- ja terveystoimen yhteensovitetusta kokonaisuudesta. (Perälä, Hietanen-Peltola, Halme, Kanste, Pelkonen, Peltonen, Huurre, Pihkala & Heiliö 2016, 26–29.)

Opiskeluhoitolain mukaan oppilashuoltoa toteuttavat kaikki oppilaitosyhteisössä toimivat ja opiskeluhoitopalveluista vastaavat työntekijät. Oppilaitoksessa työskentelevä henkilöstö, opiskeluhoollon palveluissa toimivat ammattilaiset sekä yhteistyökumppanit muodostavat oppilashuollon kokonaisuuden. Oppilashuollon suunnittelu, kehittäminen ja toteuttaminen sekä arviointi ovat oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitoryhmän vastuulla. Ryhmää johtaa koulutuksen järjestäjän nimeämä edustaja. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1238/2013, 4§ & 14§.)

Oppilailla on oikeus lainmääräämään opiskeluhooltoon. Opiskeluhoolto edistää oppilaan oppimista, psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä näitä asioita lisääviä toimia koulu yhteisössä. Ensisijainen toteuttamistapa opiskeluhoitolle on yhteisöllinen opiskeluhoolto. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1238/2013, 3§.)

2.2. Oppilas- ja opiskeluhoolto Etelä-Karjalassa

Opetushallitus on vahvistanut valtakunnalliset perusopetuksen sisällöt ja tavoitteet, jotka on kirjattu vuonna 2014 vahvistettuihin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Opetuksen järjestäjien tulee noudattaa valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita. Tämän lisäksi kunnat ovat laatineet kunta- ja koulukohtaisia opetussuunnitelmia. Uudistetut opetussuunnitelmat on otettu käyttöön elokuussa 2016. (Opetushallitus 2018b.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa annetaan luvussa kahdeksan määritelmiä oppilashuollon toteuttamiselle. Siinä linjataan myös oppilashuoltosuunnitelmien laadintaa. (OPS 2014, 82–85.)

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimi (Eksote) osallistuu perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellyn oppilashuollon toteuttamiseen järjestämällä opiskeluhoollon palvelut Etelä-Karjalassa. Eksoten opiskeluhoollon toimijoita ovat kouluterveydenhoitajat, kuraattorit, psykologit ja koululääkärit. Eksoten organisaatiossa opiskeluhoollon palvelut sijoittuvat perhe- ja sosiaalipalveluiden alle. Perhepalveluiden tulosalueelta löytyy lasten ja nuorten ehkäisevät palvelut

ja sen alta psykososiaalinen oppilashuolto sekä koulu- ja opiskeluterveys. (Eksote 2018a; Eksote 2018b.)

Koulun sosiaalityön asiantuntijana kuraattori toimii moniammatillisissa verkostoissa. Kuraattori työskentelee kahden eri organisaation välimaastossa sosiaalialan asiantuntijana. Kuraattorityön tavoitteena on tukea oppilaan ikätasoista kehitystä ja ennaltaehkäistä ongelmatilanteiden syntymistä sekä tarvittaessa löytää keinoja hyvinvoivan ja yhteisöllisen koulun tukemiseksi. (Petranen, Pietinen & Saukko 2018, 9.)

3 Yhteisöllisyys oppilashuollossa

3.1. Yhteisöllisyyden taustaa

Ihmiset ovat yhteiskunnallisia toimijoita ja haluavat panostaa yhteisöllisyyteen ja sosiaalisuuteen. Yhteisöllisyys on hyvin vahva sosiaalinen ilmiö ja ympäröi meitä kaikkialla. Ihmiset kiinnittyvät erilaisiin yhteisöihin, ryhmiin ja suhteisiin. Niiden tiiviys, kannattelevuus ja jatkuvuus voivat vaihdella suuresti ihmisistä, tilanteista ja yhteisöistä riippuen. (Pohjola 2015, 17.)

Iso-Britanniasta lähtöisin olevan hyvien väestösuhteiden mallin lähtökohtana on ollut kunnioituksen rakentaminen eri ryhmien välille, monimuotoisuuden ymmärtäminen ja arvostaminen sekä tasa-arvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Mallin avulla nostetaan esiin yhteiskunnallisia huolenaiheita, jotka vaikuttavat yksilöihin ja ryhmiin. (Wigfield & Turner 2010, 5.)

Hyvien väestösuhteiden avulla voidaan lisätä väestöryhmien välistä vuorovaikutusta ja siten vaikuttaa ihmisten turvallisuudentunteeseen, asenteisiin ja osallisuuteen. Väestösuhteiden voidaan ajatella olevan kokonaisuus, joka läpäisee kaikki yhteiskunnan eri osa-alueet ja sen vaikutuksia voidaan nähdä suoraan ihmisten arjessa. Väestösuhteiden avulla voidaan vähemmistöjen kohdalla tehdä näkyviksi yksilöihin ja ryhmiin kohdistuvia rakenteellisia ja sosiaalisia kysymyksiä, joilla on vaikutus yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Myös väestösuhdepolitiikka sekä väestöön kuuluvien ryhmien välinen syrjimättömyys liittyvät hyvien väestösuhteiden edistämiseen. (Oikeusministeriö 2018d.)

Hyvien väestösuhteiden mallin keskeisiä käsitteitä ovat asenteet, henkilökohtainen turvallisuus, vuorovaikutus, osallistuminen ja vaikutusvalta. Mallin ytimessä ovat asenteet muita ihmisiä kohtaan. Positiivinen asenne on välttämättömyys hyvien suhteiden olemassaololle. Hyvien väestösuhteiden toimivuus lähtee asenteista, joilla on merkitystä muihin hyvien väestösuhteiden mallin peruskäsitysten toteutumiselle. Henkilökohtainen turvallisuus on suuressa merkityksessä hyvien suhteiden arvioinnissa. Emotionaalinen ja fyysinen turvallisuus ovat edellytyksenä hyvien suhteiden kokemukselle ja toteutumiselle. Hyvien väestösuhteiden mallin keskeinen käsite on vuorovaikutus. Mallin mukaan vuorovaikutuksella erilaisten ihmisten kesken voidaan saavuttaa keskinäinen ymmärrys ja turvallisuuden tunteen lisääntyminen. Yksi vuorovaikutuksen muoto on osallistuminen, joka näyttäytyy järjestäytyneen toiminnan kautta. Osallistuminen on merkki ihmisten kokemasta hyvästä vuorovaikutuksesta. Yhteisössä, jossa kokee olevansa tervetullut, asenteet ovat positiivisia, fyysinen sekä emotionaalinen turvallisuuden taso on korkealla ja vuorovaikutusta on paljon, on osallistumisen määrä todennäköisempää. (Wigfield & Turner 2010, 8–10.)

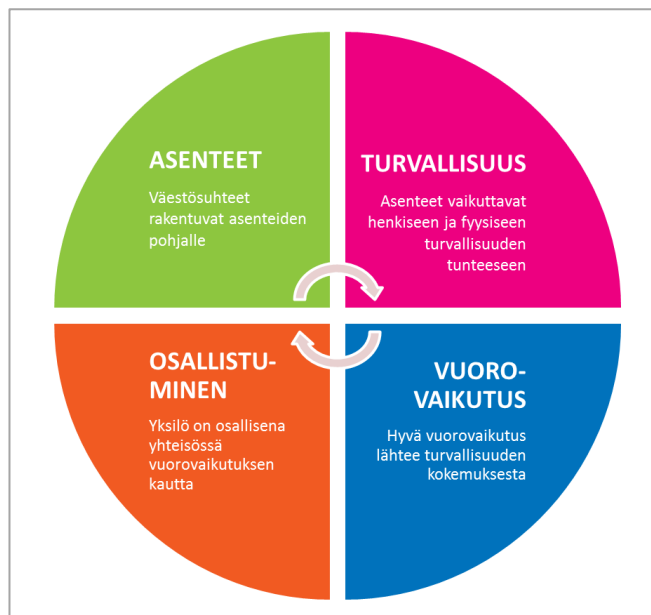
Väestösuhteita voidaan nähdä kaikissa arkielämäntilanteissa, joissa liikumme ja muodostamme ihmissuhteita. Todellisen yhdenvertaisuuden toteutuminen eri väestöryhmiin kuuluvilla riippuu heidän yhteiskunnallisesta asemastaan, oikeuksiansa tietoisuudesta, vaikuttamismahdollisuuksistaan asioissa, jotka koskevat omaa elämää. Asenne, turvallisuus, vuorovaikutus ja osallisuus ovat väestösuhteisiin vaikuttavia osa-alueita, joilla on myös suuri vaikutus toisiinsa. (Oikeusministeriö 2018c.)

Hyvät väestösuhteet tarkastelevat, kuinka ihmiset havaitsevat oman vaikuttamisensa, itsenäisyytensä ja voimaantumisen sekä peilaavat näitä asioita suhteessa muihin ihmisiin. Ihmiset, joilla on mahdollisuus vaikuttaa asioihin kokevat hyviä väestösuhteita. Kokemukset vaikuttamisesta ja itseohjautuvuudesta elämän eri osa-alueilla saattavat vaihdella. (Wigfield & Turner 2010, 10–11.) Hyvien väestösuhteiden edistäminen vaatii väestösuhteiden huomioimista palveluissa. Kunnallisissa palveluissa on tärkeää tunnistaa heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa oleviin väestöryhmiin kuuluvat asiakkaat. Asiakkaan tilanne on hyvä

ymmärtää kokonaisvaltaisesti sekä palvelurakenteen että väestösuhteiden kanalta. Tällä voidaan vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin tasa-arvon toteutumisessa. (Oikeusministeriö 2018a.) Oikeusministeriö kuvaa Hyvien väestösuhteiden mallin rakentumisesta kuvassa 1 ja väestösuhteiden toteutumiseen vaikuttavia tekijöitä kuvassa 2.



Kuva 1. Oikeusministeriön malli hyvistä väestösuhteista (Oikeusministeriö 2018b).



Kuva 2. Hyvien väestösuhteiden toteutumisen osatekijät (Oikeusministeriö 2018b).

Yhteisöllisyydessä on pohjimmiltaan kysymys keskinäisistä merkityksellisistä suhteista ja siteistä. Screter ja Woolcock (2004) ovat kuvanneet keskeisiä pääoman rakentumisen siteitä käsitteillä bonding, bridging ja linking. Nämä käsitteet auttavat erittelemään yhteisöllisiä toimintamuotoja niiden yhteisyyden voimakkuuden, siteiden tiiveyden ja sosiaalisen pääoman tai sosiaalisen tuen rakentumisen suhteen. Sitovassa (bonding) yhteistyössä on kyse ryhmän tai verkon jäsenten keskinäisestä samankaltaisuudesta ja heidän siteensä ovat yleensä vahvoja. Tällaisten sitovien siteiden toteutuminen mahdollistuu tiiviissä sosiaalisissa yhteisöissä. Silloittavaa (bridging) toimintaa voi tapahtua erilaisten ihmisten välillä, ja heidän suhteensa ovat ryhmän heterogeenisyydestä johtuen vähemmän vahvat. Erottavia piirteitä voivat olla esimerkiksi ikä, sosioekonominen asema, etnisuus tai koulutustausta. Silloittavaa yhteisöllisyyttä voi näkyä esimerkiksi harrastusyhteisöissä ja yhdistystoiminnassa, kun erilaiset ihmiset kokoontuvat yhteiseen toimintaan. Mikäli toimijoilla on kohdatessaan vain vähän keskinäisiä siteitä, luo se mahdollisuuden liittävien (linking) suhteiden syntymiselle silloittavan toiminnan yhtenä erityismuotona. (Pohjola 2015, 17–18.)

Hyvien väestösuhteiden malli on yksi tapa kuvata väestöryhmien välistä vuorovaikutusta yhteiskunnassa. Mallissa on nähtävillä yhteisöllisyyden eri tasot suhteutettuna yhteiskuntaan. Koulu puolestaan voidaan nähdä miniyhteiskuntana ja yhteisöllisyyden eri tasot ovat sielläkin selkeästi havaittavissa. Bronfenbrenner (1917–2005) kuvaa teoriassaan yhteisöllisyyden eri tasoja.

Bronfenbrennerin ajatus yhteisöllisyyden eri tasoista kuvaa ihmisen kehitystä, sosiaalistumista ja kasvua yhteiskunnan jäseneksi. Teoriassa määritellään neljä sisäkkäistä tasoa; mikro-, meso-, ekso- ja makrotasot. Tässä yhteydessä käytämme yleisemmin tunnettuja mikro-, meso-, ja makrotasoja. Bronfenbrenner painottaa teoriassaan ympäristön laatua ja asiayhteyttä. Hänen teoriansa mukaan yhteiskunnalla, ja sen systeemeillä on vaikutusta yksilön kehittymiseen. (Härkönen 2018, 21–23.)

Bronfenbrennerin mikrojärjestelmä on kokonaisuus, joka ottaa huomioon henkilöiden väliset toiminnot, roolit ja suhteet heidän omassa ympäristössään. Tällaisia ympäristöjä ovat esimerkiksi koti, koulu tai oppilasryhmä. Huomioitavaa on myös ympärillä olevien ihmisten persoonallisuuden piirteiden vaikutus psyykkiseen

kasvuun. Mesojärjestelmässä huomioidaan mikrojärjestelmien välisiä suhteita. Bronfenbrennerin mukaan mesojärjestelmä käsittää kahden tai useamman ympäristön välisiä suhteita. Tällaisia prosesseja ovat esimerkiksi koulun ja kodin väliset suhteet. Makrojärjestelmä on mikro- ja mesojärjestelmien yhdistelmä, joka ottaa huomioon vuorovaikutuksen eri muodot. Makrojärjestelmissä käyttäytymis- ja käsitysmallit siirtyvät sukupolvilta toisille esimerkiksi perheen tai koulun sosiaalisuuden prosessien kautta. (Bronfenbrenner 1992, 263–266.)

3.2. Yhteisöllisyys koulussa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos korostaa, että koulu on tärkeä yhteisö lasten kehityksen näkökulmasta. Se on lasten ja nuorten ennaltaehkäisevää tukea parhaimmillaan. Koulu voi toiminnallaan merkittävästi vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin ja terveyteen. ”Universaalina” palveluna koulut ja opiskeluhoito voivat tukea ja edistää yhdenvertaisuutta, ja tasoittaa perhetaustaan liittyviä hyvinvoinnin eroja väestöryhmien välillä. Yhteisöllisen sekä yksilökohtaisen opiskeluhoitotyön yhtenä tavoitteena on edistää koululaisten terveitä elintapoja ja tottumuksia sekä tarjota mahdollisuus tukeen varhaisessa vaiheessa. (THL 2017, 1.)

Koulun oppilashuoltotyön painopiste on siirtynyt korjaavasta työstä ennaltaehkäisevään työhön, yksittäisen oppilaan asioiden hoitamisesta koko kouluyhteisöä tukevaksi työksi. Koko oppilashuollon palveluiden tavoitteena on työskennellä yhä enemmän koululuokkien ja oppilasryhmien kanssa. Yhteisöllisen työn keinoin voidaan vahvistaa oppilaiden sosiaalisia- ja tunnetaitoja. Näiden taitojen avulla oppilaat saavat esim. keinoja käsitellä tunteitaan, ja he kartuttavat päivittäin myös sosiaalisia taitojaan muiden oppilaiden kanssa. (Pippuri 2015, 102.)

Yhteisöllisessä oppilashuollossa on kyse toimintakulttuurista ja toimista, joilla on tarkoitus edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta. Sen avulla edistetään myös oppilaitosympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta sekä esteettömyyttä. Opiskeluhoitolain keskeinen tarkoitus on saada yhteisöllisestä oppilashuollosta ensisijainen tapa toteuttaa oppilashuoltoa sekä pitkällä tähtäimellä vähentää yksilökohtaisen työn tarvetta. Yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittämisen pohjana on kaik-

kien toimijoiden tekemä yhteistyö sekä kaikkien näkemysten kuuleminen ja huomioiminen. (Perälä ym. 2015, 78; Hietanen-Peltola, Laitinen, Autio & Palmqvist 2018, 9–10.)

Oppilaitoskohtaisen opiskeluhuoltoryhmän rooli on muuttunut opiskeluhuoltolain myötä. Ryhmän tärkein tehtävä on yhteisöllinen oppilashuolto. Oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltosuunnitelma ohjaa ryhmän toimintaa. Suunnitelmassa asetetaan tietopohjan perusteella seuraavien vuosien tavoitteet ja suunnitellaan tarvittavat toimintatavat ja –mallit. Tuloksia saadakse on ryhmän kokoonnuttava säännöllisesti ja riittävän usein. (Perälä ym. 2016, 78–79.)

Koulujen yhteisöllisen työskentelyn toimenpiteet vaikuttavat oppilaisiin monin eri tavoin. Koulussa tehtyjen toimenpiteiden vaikutukset ovat nähtävissä oppilaiden henkilökohtaisella tasolla ja koulun organisaatiossa. Muutoksia on havaittu myös koulun sisäisessä vuorovaikutuksessa ja ihmisten välisissä suhteissa. Lähiyhteisöt ja sidosryhmät voivat myös hyötyä koulun yhteisöllisistä toimista. Positiiviset vaikutukset kohdistuvat itse oppilaisiin, koulun vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Oppilaat kokevat myös tyytyväisyyden, motivaation sekä henkilökohtaisten tietojen, taitojen ja osaamisen lisääntyneen. Oppilaiden osallisuus parantaa opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita kuten myös vertaissuhteita koulussa. Vaikutukset ulottuvat koulun omaan toimintakulttuuriin ja koulun rakenteelliseen tasoon. (Griebler, Rojatz, Simovska & Forster 2014, 200–202.)

Kouluissa toteutetuilla ennaltaehkäisevillä toimilla on vaikutusta oppilaiden lisäksi myös opettajiin. Hallinnollisesti ylhäältä alaspäin suuntautuvat prosessit voivat parantaa toimien toteutumista. Ahtolan tutkimuksen johtopäätöksenä todetaan, että lasten elämää tuettaessa tarkastelun kohteena tulee ensisijaisesti olla aikuiset. Kouluissa aikuiset tukevat ja toteuttavat hyvinvoinnin edistämistä kaikkien oppilaiden kanssa. Lasten hyvinvoinnin kannalta näihin resursseihin keskittyminen on ensiarvoisen tärkeää. (Ahtola 2012, 54-55.)

Yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamiseen on kehitetty erilaisia toimintamalleja ja menetelmiä. Oppilaiden hyvinvoinnin kannalta tärkeitä toimintamalleja ovat tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä mielenterveyden edistäminen. Tällaisia ovat kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäisevät ja vähentävät toimintatavat. Poissaolojen ehkäiseminen, hyvinvointia tukeva opintojen järjestäminen sekä terveellisten elintapojen edistäminen ovat hyvinvointia tukevia malleja. Näihin malleihin kuuluvat lisäksi oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja tarkastaminen. Oppilaiden ja huoltajien osallisuuden edistäminen sekä opiskeluhuollon yhteistoiminta oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa kuuluvat yhteisölliseen oppilashuoltoon. (Perälä ym. 2016, 81–90.)

Kaikki oppilaiden ja vanhempien osallisuutta lisäävät toimenpiteet ovat suositeltavia. Näitä ovat mm. Oppilaslähtöinen lapsen ikä- ja kehitystason huomioonottava opetus ja tuki, ryhmäkokojen pitäminen sopivana, koulupäivien rakenteen kehittäminen toimivammaksi sekä sosiaalisten taitojen kartuttaminen. Kummi-, tukioppilas- sekä kerhotoiminta, vertaissovittelu ja Kiusaamisen vastainen koulu (KiVa) ovat myös osallisuutta lisääviä toimia. Näiden lisäksi oppilaskuntatoiminta ja erilaiset vertais- ja tukiryhmät ovat hyviä keinoja lisätä oppilaiden osallisuutta. (Hakalehto 2015, 142–143.)

Koulussa luokkien kanssa työskentely erilaisten luokkatasoille suunniteltujen ohjelmien kautta parantaa oppilaiden sosiaalisia tunnetaitoja, vahvistaa oppilaiden sosiaalista osaamista ja parantaa koulun ilmapiiriä. Työskentely myös vähentää ei-toivottua käytöstä, fyysistä aggressiivisuutta ja häirintää. Koulun ja luokkien ilmapiirillä on vaikutusta opettajien oppilaista tekemiin havaintoihin. Kouluissa olisi tärkeää tehdä vuosittaista tiedonkeruuta, jonka kautta voidaan arvioida koulun ilmapiiriä ja seurata koulun toimintaa laajemmin. Tiedonkeruun avulla koulu voi havaita toimintansa ongelmakohdat ja räätälöidä esiin tulleiden tarpeiden perusteella oppilaille sopivia tukimuotoja. (O'Brennan, Bradshaw & Furlong 2014, 1, 13.)

3.3. Oppilaiden osallisuus

Lasten ja nuorten osallisuus ja heidän äänensä kuuleminen ovat asioita, joihin veloitetaan monissa Suomen laeissa. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lasten oikeuksien sopimuksen 12 ja 13 artiklassa tuodaan esiin lasten oikeus ilmaista omia näkemyksiään ja tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa. Sopimus siis edellyttää lasten ja nuorten osallistamista tukevia toimia. (Unicef 1989, 11–12.) Lasten ja nuorten osallisuutta perustellaan usein lain velvoittavuudella, mutta sille tulisi löytää myös laajempia perusteluja. Tällaisia ovat esimerkiksi vaikuttamisen mahdollisuuksien oppiminen. Lapset ja nuoret usein nähdään toimenpiteiden kohteena, vaikka heidän tulisi olla aktiivisia toimijoita kohteina olemisen sijaan. Globaali maailma edellyttää jäseniltään enemmän vuorovaikutusta, jota opitaan harjoittelemalla. (Tervonen 2009, 9–10.)

Peruskoulu heijastelee yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Kansalaisten aktiivisuus on noussut esiin julkisuuden keskusteluissa. Tätä Alangon näkemystä tukee myös hyvien väestösuhteiden malli. Koulu nähdään osallistumis- ja vaikuttamistaitojen oppimispäikkänä ja tätä kautta näiden taitojen oppimisesta on tullut pedagogisen tarkastelun kohde. Oppilaskuntatoiminta on ollut koulun perinteinen oppilaiden osallistumisväylä, jota on alettu kehittää aktiivisemmin vasta viime vuosina. Oppilaiden osallisuuden tukemisen tulisi kuitenkin kattaa koko koulun toimintakulttuuri. Alakoululaisille koulussa uuden oppiminen ja kavereiden kanssa vietetty aika ovat tärkeitä asioita. Merkittäviä osallisuuden kokemuksia ovat esimerkiksi toiveruokapäivään vaikuttaminen tai muu koulun toiminnan suunnittelu. Yläkouluikäisillä on jo vahvemmat mielipiteet siitä, missä heillä on mahdollisuus vaikuttaa koulun sisäiseen toimintaan. Alakoululaiset luottavat vielä vahvasti aikuisen auktoriteettiin, kun taas yläkouluikäiset ovat valmiita kertomaan omia mielipiteitään ja näkemyksiään. Isommat oppilaat tunnistavat oman oikeutensa vaikuttaa koulun asioissa. Heidän näkemysten mukaan erityisesti koulukiusaamisen ehkäisy ja turvallinen kouluympäristö ovat kouluviihtyvyyttä lisääviä asioita. (Alanko 2016, 55–72; Oikeusministeriö 2018c.)

Osallisuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa nuoret kokevat, että asiat ovat usein jääneet epäselviksi, kun kukaan ei tiedä kuinka asioita on viety eteenpäin. Tähän

asiaan tulisi lasten ja nuorten osallisuudesta puhuttaessa kiinnittää enemmän erityistä huomiota. Osallisuuden prosessin näkyväksi tekeminen sekä lasten ja nuorten aloitteiden eteneminen vaativat huomiota. Oppilaille osallistuminen on koulun perustoimintoihin osallistumista ja mahdollisuutta tuoda aidosti esiin omia mielipiteitä. Tärkeää on, että lapset ja nuoret kokevat tulleensa kuulluksi ja heillä on tunne, että heidän kokemuksillaan on merkitystä. Lapset ovat tuoneet esiin, että aikuisten suhtautuminen lasten ja nuorten esittämiin asioihin on toisinaan kielteistä ja asenteellista. Oppilaille osallistumisen ja vaikuttamisen tarve on subjektiivinen kokemus. Kaikki eivät koe tarvetta osallistua koulun toimintaan muutoin kuin suorittamalla oppivelvollisuus. Tärkeää on luoda kouluun ilmapiiri, jossa oppilaat tietävät, että heillä on mahdollisuus tulla kuulluksi. Aikuisten luomat väylät kouluilla eivät ole oppilaille ainoita keinoja vaikuttaa ja kehittää osallistumistaitoja. Koulun ulkopuolella tapahtuu paljon oppimista, jossa lasten ja nuorten osallisuustaidot kehittyvät. (Alanko 2016, 70–71.) Opetussuunnitelmanperusteiden oppilashuollon osuus tukee Alangon näkemystä oppilaiden osallisuuden tärkeydestä ja mahdollisuudesta lisätä hyvinvointia koulussa. Osallisuuden edistäminen on opetuksen järjestäjän vastuulla. (OPS 2014, 79, 84).

Oppilaiden osallisuuden merkitys kouluissa on huomattu ja sillä on suuri merkitys koulun psykososiaalisen ympäristön rakentumisessa. Osallistumisen on havaittu vaikuttavan positiivisesti oppilaiden kokemuksiin koulusta, terveydestä ja hyvinvoinnista. Koulun sääntöjen luomisessa osallistumisella on vaikutusta siihen, kuinka oppilaat noudattavat sääntöjä ja millaisia mielikuvia ja asenteita he kokevat koulua kohtaan. (de-Róiste, Kelly, Molcho, Gavin & Gabhainn 2010, 97.)

Yhteisöllinen oppilashuoltotyö kohtaa myös yhdenvertaisuushaasteita. Oppilaiden ja huoltajien mahdollisuus osallistua koulun toiminnan kehittämiseen, suunnitteluun ja arviointiin mahdollistaa tasavertaisuuden edistämistä. Tutkimustulosten mukaan oppilailla ja vanhemmilla on mahdollisuus osallistua useisiin koulun toimintoihin. Pääosin positiivisesta tuloksesta huolimatta oppilaiden ja kotien osallisuuden tukemiseen tulee kiinnittää yhä enemmän jatkossa huomiota. Tarkastelu toi esiin, että yhteisön hyvinvointi on osittain yhteydessä lapsen perheen taloudelliseen tilanteeseen. Oppilaan käsitys luokan ilmapiiristä ja opettajien oi-

keudenmukaisuudesta vaihtelee perheen taloustilanteen mukaan. Yhdenvertaisuuden toteutuminen on tästä näkökulmasta opiskeluhoitotyölle huomattava haaste. (THL 2017, 9.)

Huolestuttavana tietona on kuitenkin noussut esille Terveystiedon edistämisen aktiivisuus – tiedonkeruussa (TEA), että lähes puolet kouluista ilmoittaa käsittelevänsä yksittäisen oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tukeen liittyviä tai opiskeluhoitoon liittyviä asioita koulukohtaisen oppilashuoltotyöryhmän tapaamisessa. Voimassa oleva lainsäädännön ja ohjeistuksen mukaan oppilasta koskevat asiat pitää hoitaa yksilökohtaisesti sitä varten kootussa asiantuntijaryhmässä. (THL 2017, 8–9.)

4 Koulun toimintakulttuurin johtaminen

4.1 Oppilashuollon kokonaisuus ja johtaminen

Kouluissa on viime vuosina saatu aikaan merkittäviä muutoksia ennakoivan rehtorin, erityispalveluiden ja hallinnollisen tuen yhteistyöllä. Toimenpiteet koulun kulttuurin muutoksen aikaansaamiseksi vaikuttavat itse kouluun, ammatillisiin käytänteisiin ja johtamisen yhteistyöhön. Monipuolinen ja johdonmukainen hallinnon tuki koulun johtajalle voi lyhyellä aikavälillä muuttaa koulua merkittävästi. (Eilers & Camacho 2007, 616.)

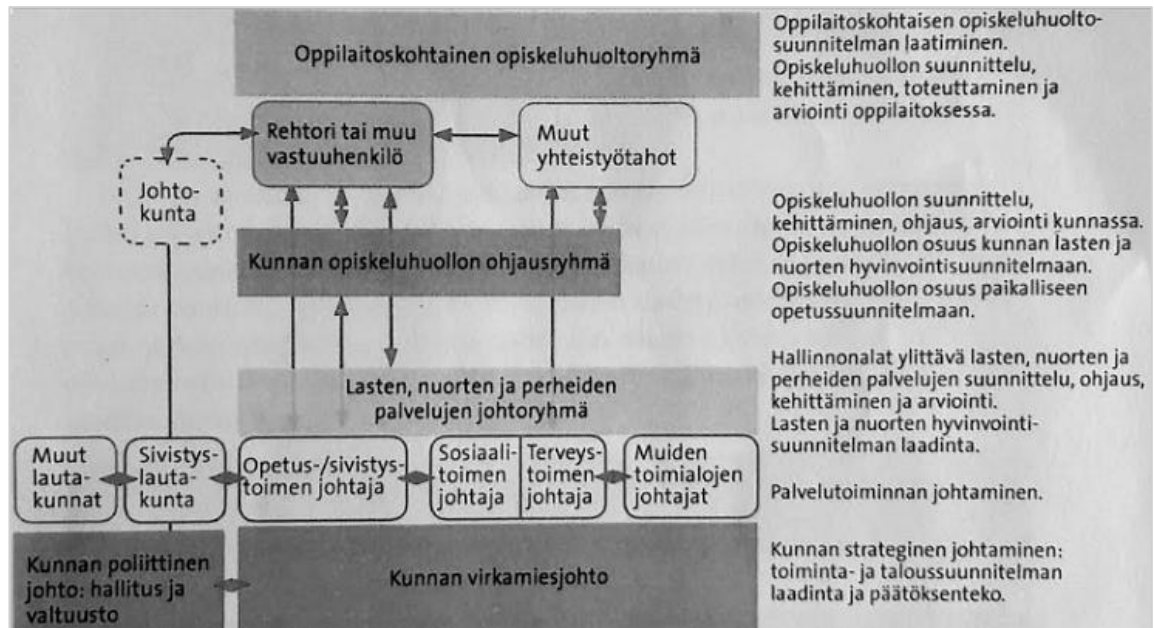
Koulun toimintakulttuurin muutos tarvitsee johdonmukaista ja monipuolista tukea sekä yhteistyötä hallinnon eri tasoilta. Koulun muutoksessa tarvitaan sisäisiä ja ulkoisia keinoja sekä asiantuntijoiden tukea koulun johtajan oman ennakoivan työn tueksi. Johtamisen yhteistyöllä ja kouluympäristön käytännön järjestelyillä saadaan aikaan muutosta. Muutoksessa tarvitaan päättäväisyyttä ja kohdennettuja ja merkittäviä toimenpiteitä. Kouluympäristössä ne ovat koulussa saatavan tuen, asiantuntijoiden resurssin ja johtamisen yhteistyöstä muodostuva kokonaisuus. Koulujen valmiudet muutokseen vaihtelevat ja tästä syystä ne hyötyvät tiiviistä hallinnon tuesta. Alueellinen strategia auttaa muutosvalmiuksien ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Muutos tarvitsee johtamisjärjestelmän, jossa yhteistyössä koulun rehtorin, koulun henkilökunnan ja asiantuntijoiden kanssa saadaan aikaan muutosta. Merkittävässä roolissa on myös koulun rehtorin johtamistapo-

jen ja koulun olosuhteiden välisen yhteyden ymmärtäminen. Näiden avulla parannetaan koko organisaation oppimista ja koulun kehittymistä. (Eilers & Camacho 2007, 633–635.)

Koulun johtaminen on luokissa tapahtuvan opetuksen jälkeen toiseksi tärkein oppilaiden oppimiseen vaikuttava asia. Menestyneet johtajat käyttävät usein samoja perusjohtamisen menetelmiä ja soveltavat käytäntöjä sopiviksi omaan ympäristöön. Opettaminen ja oppiminen parantuvat henkilökunnan motivaatioon, sitoutumiseen ja työoloihin vaikuttamalla. Koulun johtamisen laaja hajauttaminen vaikuttaa kouluun ja oppilaisiin, myös koulun johtajan henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on merkitystä. (Leithwood, Harris & Hopkins 2008, 27–28.)

Koulujen suunnitelmallinen johtaminen tukee osallisuuden, luovuuden ja reflektiivisyyden ilmapiiriä. Kaikkia osapuolia kuunnellen johto sitouttaa toimintaa ja saavuttaa koulun toimintakulttuuriin kestäväää kehittymistä. Jos nämä tekijät puuttuvat, koulun yhteisön toiminta on vaarassa kuihtua. Johtamisessa korostuu kyvykkyys, motivaatio ja kokemus sekä halu johtaa kehittämistoimintaa. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 25.)

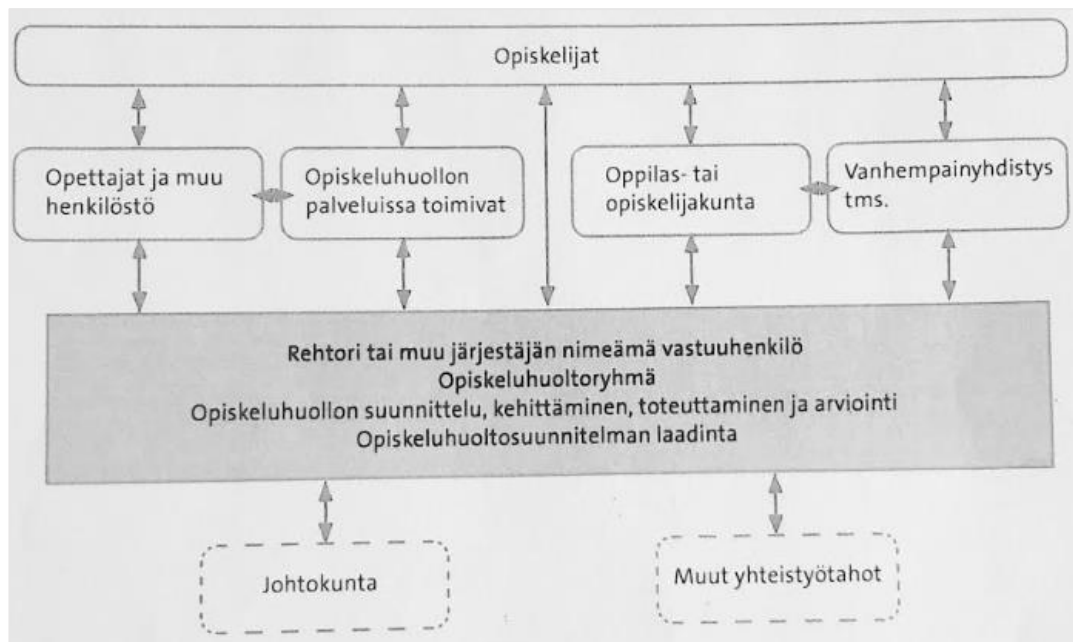
Koulun johtamisen näkökulmasta strateginen suunnittelu vahvistuu osana opiskeluhoollon ohjausryhmän kehittämistä. Toimivaan kokonaisuuteen päästään oppilashuollon johtamisen toiminnallisella kokonaisuudella sekä toimivalla monialaisella yhteistyöllä. Johtamisen eduiksi voidaan katsoa ennakoitavuus ja tietojen ajantasaisuus oppilaiden hyvinvoinnista, terveydestä ja oppimisesta, oppilashuollosta sekä oppilaitoksen toimintaympäristöistä. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013). Kunnallisen oppilashuoltotyön kokonaisuuden mallinnusta selventää kuva 3.



Kuva 3. Mallinnus opiskeluhoillon toiminnallisesta kokonaisuudesta kunnassa (Perälä ym. 2015, 33).

Jatkuvassa muutostilanteessa vaatimukset muuttuvat koko opetustoimen osalta tulevaisuusorientoituneeksi perinteisten opetus-, kasvatus- ja johtamistehtävien lisäksi. Rehtoreiden rooli nähdään tulevaisuuden johtajina ja opettajien rooli puolestaan nähdään tulevaisuuden tekijöinä. (OPH 2018.) Koulun toimintakulttuuri ja käytänteet ovat myös johtajuuskysymyksiä. Ammattilaisten tieto on usein erilaista kuin asiakkaiden.

Yhteisöllinen oppilashuolto ei kehity itsestään, vaan vaatii rakenteiden luomista sekä johtamista kouluissa. Tärkeää on huomata, että yhteisöllisen oppilashuollon toteutumisesta vastaa koko oppilaitoksen henkilökunta, eikä ainoastaan opiskeluhoillon palveluiden henkilöstö. Oppilaitoskohtaisten oppilashuoltoryhmien tehtävät, toiminta ja kokoonpanot olivat ennen lainsäädäntöä hyvinkin vaihtelevia, tähän on nyt olemassa lainsäädännössä velvoittavat tehtävät ja tavoitteet. (Hietanen-Peltola 2014; Perälä ym. 2015, 21.) Kuvassa 4 esitetään oppilashuollon toimijat perusopetuksessa.



Kuva 4. Mallinnus oppilashuollon toimijoista perusopetuksessa (Perälä ym. 2015, 24).

Koulussa yhteisölliseen toimintaan osallistumalla, ja kehittämällä sitä yhteistyössä oppilaiden ja perheiden kanssa, voidaan luoda oppilaiden ja perheiden tarpeita vastaavia toimia. Tässä on tärkeä kuulla lapsia ja nuoria aktiivisesti. Täytyy myös miettiä millaiset oppilaiden ja perheiden osallisuuden tavat tukevat organisaatiota, eli tässä tapauksessa koulun toimintatapoja. Asiakkaiden näkemystä tulee rohkeasti testata asiakaskokemuksen vahvistamiseksi. Itsessään hyvä johtaminen vaatii vision ja strategian riittävää vaikutusvaltaa sekä toiminnanohjauksen hyödyntämistä. (Salonen ym. 2017, 18, 20.)

Esimiehen tuki ja osaamisen kokemus vahvistavat työssä hallinnan tunnetta, joka synnyttää hyvinvoinnin kokemusta. Pedagogisessa hyvinvoinnissa korostuu turvallinen ja avoin toimintakulttuuri. Rehtorit kuvaavat toimivansa opettajien kanssa eritavoin osaamisen, hallinnantunteen ja pedagogisen hyvinvoinnin kolmikannan osalta. Myös koulut ovat organisaatioissa jatkuvan muutoksen syklissä. Oppilaitosten johtaminen tulisi nähdä muutosketjun osana, jonka tulee myös muuttua. (Liusvaara 2014.)

4.2 Terveiden ja hyvinvoinnin vertailutietoa oppilashuoltotyön tueksi

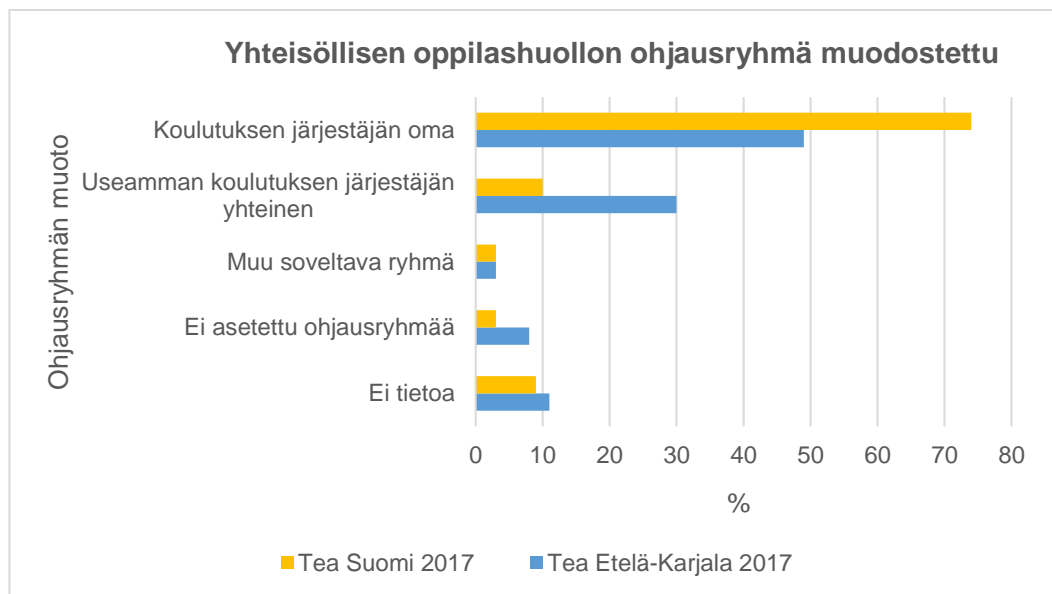
Opiskeluhuollon suunnittelussa tulisi myös hyödyntää nykyistä paremmin esimerkiksi koulujen oppilashallintojärjestelmistä, laajoista terveystarkastuksista, erilliskyselyistä tai kansallisista tiedonkeruista, kuten TEA -tiedonkeruusta, saatavaa tietoa. TEA nostaa esiin kunnan toimintaa kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tiedonkeruu tukee alueiden ja kuntien terveydenedistämistyön tulevaisuuden suunnittelua ja johtamista. Tulokset tarjoavat valmista analysoitua tietoa myös koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman tueksi. Tieto aiemmasta toiminnasta mahdollistaa tavoitteiden asettamisen sekä niiden toteutumisen seurannan. Kerättyä tietoa voi tarkastella yhdenvertaisuuden tukemisen näkökulmasta. Perheiden taloudellisen tilanteen lisäksi tulisi hyvinvointitietoa ja opiskeluhuollon toimivuutta tarkastella esimerkiksi maahanmuuttajien, seksuaalivähemmistöjen ja toimintarajoitteisten sekä erilaisten alueella vaikuttavien kulttuuri- ja uskonnollisten ryhmien näkökulmista. (THL 2015; THL 2017, 10.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimus korostaa johtamisen ja tiedon hyödyntämisen tarvetta. Yhteisöllisessä työssä opiskeluhuollon tavoitteiden saavuttaminen edellyttää johtamista ja suunnitelmallisuutta sekä yhteistyötä koulun ammattilaisten, opiskeluhuoltopalveluiden, henkilökunnan, oppilaiden ja vanhempien kesken. Yhteiset toimintamallit ja käytännöt tukevat yhteistä tekemistä ja oppilaiden hyvinvoinnin ja terveyden seuranta. Toiminnan ja tehtävien päätösten tueksi tarvitaan tietoa. Ilman tarvekartoitusta, eli tietoa koulun ja oppilaiden vahvuuksista ja huolenaiheista, on mahdotonta suunnitella ja kohdentaa toimintaa niin, että se tukee koko koulu yhteisöä. (THL 2017, 10.)

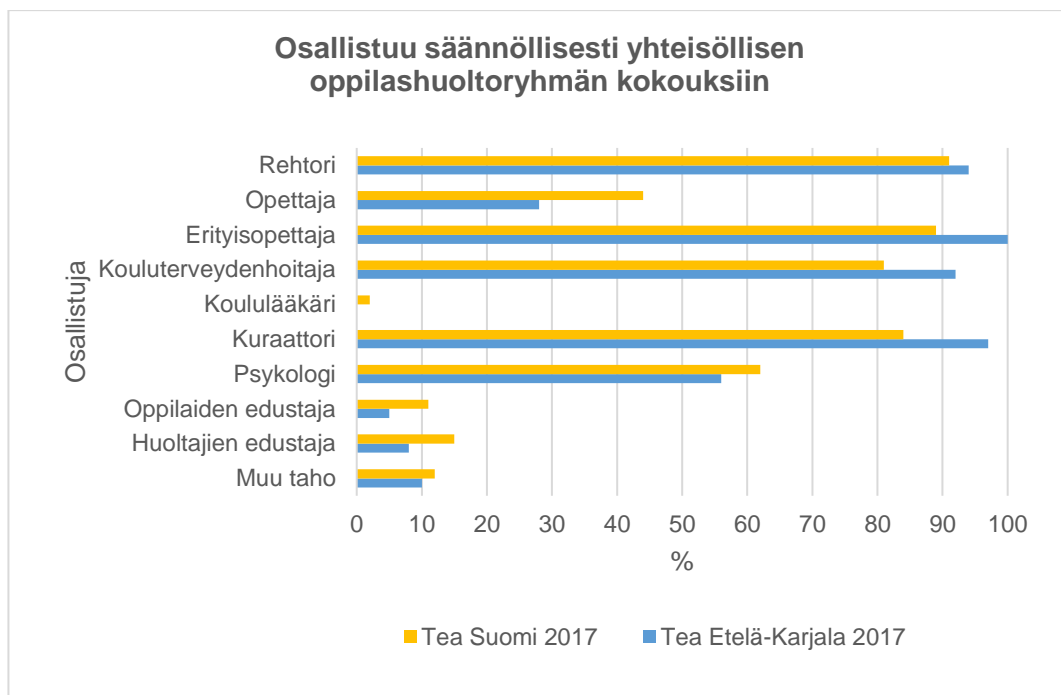
TEA -viisari tarjoaa säännöllisesti perusopetuksen kouluilta kerättyä tietoa oppilashuoltotyön seurannan, toteuttamisen ja arvioinnin näkökulmasta. Koulun johtamisen näkökulmasta tulokset tarjoavat vertailutietoa aiemmista tiedonkeruista. Niistä voi saada myös oppilaitos-, kunta- sekä maakuntakohtaista ja jopa valtakunnallista tietoa koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman ja opetussuunnitelman toteutumisesta.

Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos (THL) kerää TEA -tiedonkeruulla kattavasti peruskouluilta terveydenedistämiseen liittyvää tietoa yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Tietoja kerätään kouluilta syksyisin parittomina vuosina. Tulosten

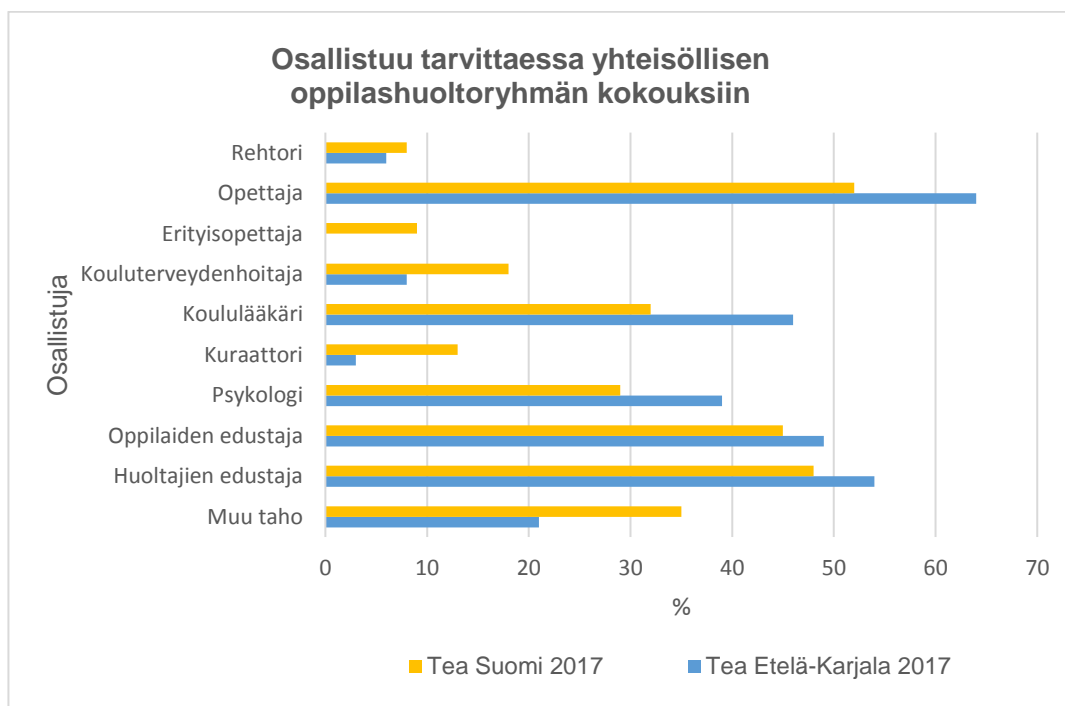
avulla on tavoitteena tukea laaja-alaista hyvinvointitietoutta ja sen hyödyntämistä koulujen arjessa sekä oppilashuollon toiminnan johtamisessa. Käsitellyjä teemoja tiedonkeruissa ovat muun muassa: 1) terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden seurannan toteutus opetussuunnitelmassa, tempauksien järjestämisessä sekä vuosikertomuksessa. 2) Oppilashuollon toiminnan ja palveluiden tarkastelu saatavuuden ja resurssien näkökulmasta. 3) Koulujen arkipäiväisten epäkohtien esiintyminen sekä niiden kirjaamistavat ja puuttuminen. 4) Oppilaiden ja huoltajien osallisuus sekä koulujen terveellisyys ja turvallisuus että hyvinvoinnin edistämisen tarkastusten toteutus. (THL 2018.) Yhteisöllisen oppilashuollon ohjausryhmän muodostamista koko maassa ja Etelä-Karjalassa on vertailtu tarkemmin taulukossa 1. Taulukossa 2 esitetään koko maan ja Etelä-Karjalan tuloksia oppilashuoltoryhmiin säännöllisesti osallistuvien osalta. Puolestaan taulukossa 3 nähdään oppilashuoltoryhmien kokouksiin tarvittaessa kutsuttavat jäsenet.



Taulukko 1. TEA -tiedonkeruun tulokset oppilashuollon ohjausryhmän muodostamisesta (Opetushallitus & THL/TedBM 2017).



Taulukko 2. TEA -tiedonkeruun tulokset säännöllisesti yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokouksiin osallistuvista (Opetushallitus & THL/TedBM 2017).



Taulukko 3. TEA-tiedonkeruun tulokset tarvittaessa yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokouksiin osallistuvista (Opetushallitus & THL/TedBM 2017).

TEA -tulokset tuovat esille, että oppilaiden ja heidän yksilöllisten tarpeidensa huomioimisen tärkeys tulee olla osana opiskeluhoitoa ja sen palveluja suunniteltaessa sekä järjestettäessä. Opiskeluhoito on palvelua, jonka tulisi olla kaikkien oppilaiden käytettävissä. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus eivät tällä hetkellä opiskeluhoitossa täysin toteudu. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että koulujen välillä on merkittäviä eroja opiskeluhoiton järjestämisessä ja toiminnassa. On myös huomioitava, että oppilasryhmien kokemukset opiskeluhoiton palveluista ja koulun työskentelyilmapiiristä eroavat toisistaan. Opiskeluhoitoa on kehitettävä huomioimaan eri oppilasryhmien tarpeet. (THL 2017, 10.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja kehittämistehtävät

Opinnäytetyön tarkoitus on kehittää ja koota yhteisöllisen oppilashuollon malli Etelä-Karjalaan. Tavoitteena on yhtenäistää ja selkeyttää yhteisöllisen oppilashuollon toimintaa Etelä-Karjalassa. Lopputuotoksena on digiposteri, joka voi toimia tukena yhteisöllisen oppilashuoltotoiminnan suunnittelussa.

Opinnäytetyömme kehittämistehtävät ovat:

1. Kuvata yhteisöllisen oppilashuollon nykytilaa Etelä-Karjalan alueen perusopetuksen kouluissa.
2. Koota asiantuntijoiden kehittämissuhteita yhteisöllisen oppilashuollon toteutumiseksi.
3. Kerätyn tiedon ja kehittämissuhteiden pohjalta tehdä sähköinen työväline, digiposteri, yhteisöllisen oppilashuoltotyön suunnittelun tueksi.

6 Opinnäytetyön toteutus ja analyysi

6.1. Tutkimuksellisen kehittämisen prosessin kuvaus

Opinnäytetyö on kolmiosainen ja se toteutettiin yhteistyössä maakunnallisen opiskeluhoiton ohjausryhmän kanssa. Koko prosessin ajan käytettiin oman asiantuntijuuden ja tutkimuksellisen kehittämistyön tukena reflektiopäiväkirjaa. Opinnäytetyön lähestymistapa on deduktiivinen eli teorialähtöinen. Jokaista kolmea kehittämistehtävää tarkasteltiin opinnäytetyössä nostetun teorian ja tutkimuksen valossa.

Tässä tutkimuksellisena kehittämistyönä toteutetussa opinnäytetyössä nousevat hyvin esiin tutkimuksellisen kehittämisen piirteet. Aihe on ajankohtainen, ainutlaatuinen ja se on noussut työelämähavainnoista. Tavoitteena on kehittää jo olemassa olevaa työtä. Opinnäytetyössä on tutkimusosuus, jolla haluttiin saada luotettavaa tietoa yhteisöllisen oppilashuoltotyön toteutumisesta Etelä-Karjalassa.

Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi voidaan jakaa kuuteen vaiheeseen. Prosessin vaiheet ovat: 1) Aiheen ideointi ja alustavien tavoitteiden määrittely. 2) Aiheeseen perehtyminen teoriassa ja käytännössä. 3) Aiheen rajaus. 4) Taustatietoon perehtyminen ja lähestymistavan sekä menetelmien valitseminen. 5) Aineiston keruu ja analysointi. 6) Aiheen raportointi, arviointi ja julkaiseminen. Prosessinomaiseen luonteeseen kuuluu, että vaiheet voivat olla osittain päällekkäisiä. (Ojasalo ym. 2014, 23–24.)

Tavoitteen ja kehittämiskohteen alustavalle määrittelylle on tyypillistä, että se lähtee esimerkiksi ongelmasta tai uudistamistarpeesta (Ojasalo ym. 2014, 26). Olemme aiemmin kirjoittaneet kuraattorityöstä artikkelin, jossa lähestyttiin yhteisöllisen työn merkitystä, joten aiheen käsittelyn jatkaminen opinnäytetyössä oli luonnollinen jatkumo. Koimme kouluissa tehtävän yhteisöllisen työn tarvitsevan tarkempaa tutkimista ja puheeksi ottamista. Yhteisöllisen työn rooli perusopetuksessa tulee saada näkyvämmäksi.

Tiedonhaku

Tiedonhankinnan ja arvioinnin vaiheessa korostuu taustatyön merkitys. Kehittämistyön onnistumisen kannalta on tärkeää ymmärtää toimialaa sekä huomioida kehittämiskohteen tausta ja aiemmat tutkimukset. Vahvalla tietoperustalla saavutetaan syvempi ymmärrys. Tärkeää on myös perehtyä tutkimusympäristössä käytettävään käsitteistöön ja pohtia myöhemmin niiden yhteyttä jo vakiintuneisiin käsitteisiin. Tiedon keräämisen yhteydessä hankitut tiedot ja heränneet ajatukset dokumentoidaan myöhempää hyödyntämistä varten. (Ojasalo ym. 2014, 28–29.)

Teoria koottiin yhteisöllisestä työstä tieteellisen aineistonhaun keinoin. Koulun yhteisöllisestä oppilashuoltotyöstä etsittiin aiempaa tutkimustietoa. Aineistohaussa käytimme seuraavia tietokantoja: Medic, Science Direct, Finna, Julkari ja Google Scholar. Aineistohaussa pääasialliset hakusanat olivat yhteisöllisyys,

osallisuus, oppilashuolto, opiskeluhuolto, perusopetus, tutkimuksellinen kehittäminen, hyvinvointi, monialainen yhteistyö, monitoimisuus, yhteistyö, pääoma, verkostotyö ja johtaminen. Pyrimme kokoamaan työelämän kokemuksistamme yhteisen ymmärryksen, jonka avulla olemme vieneet prosessia eteenpäin.

Englanninkielisessä haussa käytimme muun muassa seuraavia käännöksiä: Osallisuus - complicity/involvement, yhteisöllisyys - communality/sense of community/ community, yhteisöllinen sosiaalityö - community socialwork, opiskeluhuolto – school welfare services/learning services, koulukuraattori - school socialworker.

Tieteellistä tietoa koulun yhteisöllisestä oppilashuoltotyöstä oli niukasti saatavilla. Tiedonhaku täydennettiin käsihaulla löytyneiden aineistojen ja opinnäytetöiden lähteiden avulla. Tietoperustan luomiseksi perehdyttiin teoretietoon ja aiempiin tutkimuksiin. Tässä kehittämistyössä keskeisimmät teoriat ja lait ovat seuraavat: Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, valtakunnallinen opetussuunnitelma, Hyvien väestösuhteiden teoria, Bronfenbrennerin teoria sekä monialainen oppilashuolto ja sen johtaminen.

Kehittämistehtävän määrittäminen

Kehittämistehtävän määrittämisen vaiheessa määritellään tavoite mihin kehittämisellä pyritään. Onnistumisen osalta korostuu mittareiden selkeys tuloksien myöhempää arviointia varten. Laadullisia mittareita voivat olla havainnointit ja haastattelut, jotka sopivat hyvin esimerkiksi toiminnan laadun mittaamiseen. (Ojasalo ym. 2014, 33.) Opinnäytetyön aihe rajattiin niin, että kehittämistyö kattoi perusopetuksen koulut koko Etelä-Karjalan alueella. Tavoitteena oli selvittää yhteisöllisen oppilashuollon tilanne.

Yhteisöllisen oppilashuollon tilaa Etelä-Karjalan peruskouluissa voi arvioida tarkastelemalla koulukohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia. Opinnäytetyön tuloksia voi osittain vertailla TEA-tiedonkeruun tuloksiin. Esimiesten näkemyksien saamiseksi kutsuttiin maakunnallisen oppilashuollon ohjausryhmän jäsenet asiantuntijapäivään. Digitaalisen posterin tavoitteena on toimia työvälineenä kouluille ja auttaa yhteisen ymmärryksen muodostamisessa.

Tutkimuksellisen kehittämisen vaiheet

Kehittämistehtävää tukevien menetelmien suunnittelussa ja käyttämisessä tukeudutaan aiheen tietoperustaan, jossa määritellään käsitteet ja niiden väliset suhteet. Tiedonkeruussa kiinnitetään huomiota oleellisen tiedon kokoamiseen. Tietoperustassa kuvataan keskeisimmät teoriat ja mallit, jotka rakentuvat käsitteistä. Käsitteet ovat keskeisiä onnistumisen kannalta, koska ne toimivat osana viestintää, osoittavat näkökulman sekä tukevat ilmiön jäsentämisessä. Kehittämistehtävän valinta määrittelee, mikä lähestymistapa sopii kyseiseen kehittämistyöhön. Lähestymistavan valinta puolestaan ohjaa kehittämistehtävän suuntaa. Kehittämistehtävässä voi olla piirteitä useasta lähestymistavasta, koska ne ovat osittain päällekkäisiä. (Ojasalo ym. 2014, 34, 36.)

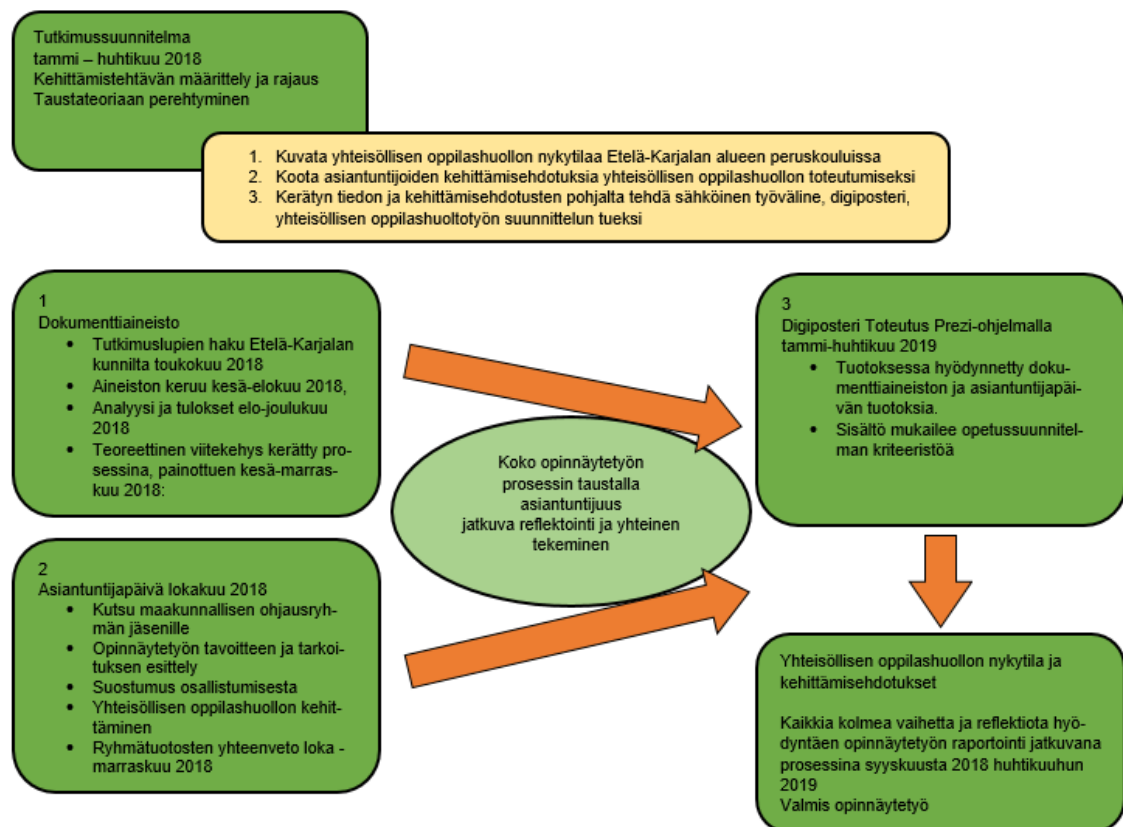
Tämä kehittämistyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimuksellinen kehittämistyö, joka on lähestymistavaltaan deduktiivinen. Digiposterin osalta löytyy myös lähestymistapana konstruktivisen tutkimuksen piirteitä. Konstruktivisessa lähestymistavassa tavoitteena on ratkaista käytännön ongelma konkreettisella tuotoksella. Oleellista on käytännön ongelman ja sen ratkaisun sitominen teoreettiseen tietoon. Konstruktivisessa lähestymistavassa korostuu tutkimuksen hyödyntäjien ja toteuttajien välinen vuorovaikutus ja kommunikaatio. (Ojasalo ym. 2014, 37, 65).

Menetelmän valinta kannattaa tehdä harkiten. Erilaisilla menetelmillä tavoitetaan erilaista tietoa ja eri näkökulmia. Kehittämistyölle ovat tyypillisimpiä yhteisölliset menetelmät, kuten kyselyt, ryhmähaastattelut, havainnot ja dokumenttianalyysit. Menetelmää valittaessa kannattaa pohtia, millaista tietoa tarvitaan ja millaisiin tarkoituksiin sitä käytetään. (Ojasalo ym. 2014, 40.)

Dokumenttiaineiston analyysin avulla saadaan työelämässä tuotetuista dokumenteista tietoa kehittämiskohteesta. Dokumentit analysoidaan järjestelmällisesti ja samalla luodaan sanallinen kuvaus kehitettävästä asiasta. Informaatioarvoa lisäämällä luodaan aineistoon selkeyttä ja voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. (Ojasalo ym. 2014, 43, 136.)

Tulevaisuusverstas on ongelmanratkaisuun tähtäävä menetelmä, joka perustuu tasavertaisuuteen. Työskentelyssä pohditaan yhteisesti sovittuun teemaan liittyviä ongelmia ja ideoita. Toteuttaminen tapahtuu myös yhdessä. Tulevaisuusverstas yhdistää vallitsevan totuuden arvioinnin, tulevaisuuden ideoinnin ja näiden yhdistämisen todelliseksi toiminnaksi. (Ojasalo ym. 2014, 153.)

Tässä opinnäytetyössä käytettiin tulevaisuusverstas -menetelmää mukailien, joten se ei ole puhtaasti ennakoitimenetelmä, vaan ryhmäkeskustelu yhteisöllisenä ideointimenetelmänä. Ryhmäkeskustelulla päästään syvemmälle ja sitä kautta saadaan totuudenmukaisempi kuva ilmiöstä kuin erillisillä yksilöhaastattelulla. Yhteisöllisille ideointimenetelmille on tyypillistä, että ryhmä ihmisiä luo yhdessä uusia luovia näkökulmia kehittämiskohteesta (Ojasalo ym. 2014, 42, 44–45). Tämän opinnäytetyön prosessikuvaus ilmenee kuvassa 5.



Kuva 5. Kuvaus opinnäytetyöprosessista.

6.2. Dokumenttiaineisto

Opinnäytetyön ensimmäisessä vaiheessa dokumenttien pohjalta tehtiin Etelä-Karjalan aluetta koskeva kuvaus yhteisöllisen oppilashuollon tilasta. Näitä dokumentteja tarkasteltiin valtakunnallisen opetussuunnitelman oppilashuoltoa koskevan luvun oppilashuoltosuunnitelmaa koskevan kriteeristön osalta. Tätä kriteeristöä peilattiin oikeusministeriön hyvien väestösuhteiden mallin sekä Bronfenbrennerin yhteisöllisyyden eri tasojen näkökulmista. Taustalla oli perusajatus yhteisöllisyyden eri tasoista. Koulukohtaisten suunnitelmien johtamista tarkasteltiin monialaisen opiskeluhoollon johtamisen kriteerien pohjalta (Perälä ym. 2016, 133–138). Aineiston käsittelyyn valittiin luokittelu. Teemottelu syntyy aineistosta käsin analyysin yhteydessä kriteeristöjä apuna käyttäen.

Kesäkuussa 2018 lähestyttiin Etelä-Karjalan kuntien perusopetuksen järjestämisestä vastaavia esimiehiä sekä yksityisten koulujen johtajia opinnäytetyötä koskevalla saatekirjeellä (Liite 1) ja tutkimusluvalla. Tutkimusluvassa pyydettiin lukuvuotta 2017-2018 koskevia koulu-/oppilaitoskohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia. Tutkimusluvut saatiin kaikilta kunnilta ja osalta yksityisistä kouluista. Osa aineistosta saatiin tutkimusluvun yhteydessä ja osassa tutkimusluvuissa pyydettiin olemaan yhteydessä suoraan koulujen rehtoreihin. Kaikki toiminnasta vastaavat vastasivat yhteydenottoon. Niitä esimiehiä, jotka eivät vastanneet ensimmäiseen viestiin, muistuteltiin asiasta ja tiedotettiin tutkimuksen kulkuun liittyvästä aikataulusta.

Koulujen toimittama aineisto oli kirjavaa. Aineisto koostui koulukohtaisista oppilashuoltosuunnitelmista, kuntakohtaisista oppilashuoltosuunnitelmista ja lukuvuosisuunnitelmien ”Oppilashuoltotyöryhmien toiminta” -luvuista sekä kuntakohtaisista opetussuunnitelmien oppilashuoltoa koskevista luvuista. Etelä-Karjalassa oli lukuvuonna 2017–2018 yhteensä 39 perusopetuksen koulua tai koulukeskusta. Varsinaisia koulukohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia saatiin neljä, kuntakohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia kaksi, kunnan opetussuunnitelman oppilashuoltoa koskevia lukuja kolme ja koulujen vuosisuunnitelmia 21. Kokonaisuudessaan aineisto koostui 31 dokumentista, eli noin 79% peruskouluista toimitti dokumentteja opinnäytetyötä varten. Vuoden 2017–2018 koulukohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia toimitti noin 10% peruskouluista.

Aineisto luokiteltiin ja koodattiin aineiston anonymiteetin takaamiseksi. Tässä huomioitiin aineiston sisältöjen erilaisuus, jonka mukaan muodostettiin neljä luokkaa: 1) Koulu-/oppilaitoskohtainen oppilashuoltosuunnitelma, 2) kuntakohtainen oppilashuoltosuunnitelma, 3) koulun lukuvuosisuunnitelma ja 4) opetussuunnitelman osa. Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisena kehittämistyönä laadullisella otteella. Tämä mahdollisti aineiston ja menetelmien uudelleen tarkastelun. Tutkimussuunnitelmassa valittiin alun perin dokumenttiaineiston käsittelyyn teorialähtöinen sisällönanalyysi. Saadun aineiston pohjalta arvioitiin, että teorialähtöinen sisällönanalyysi ei ole edullinen tutkimuksellisesta näkökulmasta. Opinnäytetyön kehittämistehtäviin tehtiin prosessin aikana vain pieniä muutoksia. Tutkimussuunnitelmassa oli suunniteltu, että asiantuntijapäivän valmistelussa hyödynnettään dokumenttiaineiston analyysin tuloksia. Analyysi oli kesken, joten asiantuntijapäivän suunnitelmassa hyödynnettiin sen hetkistä tietoa.

Tässä opinnäytetyössä sisällönanalyysin tuotoksena muodostettiin yhteisöllisen oppilashuollon tilasta kuvaus, joka huomioi aiheesta kerättyä tietoa. Sisällönanalysointimenetelmänä käytettiin luokittelua ja teemottelua. Luokittelu on yksinkertainen aineiston järjestelemisen muoto. Teemottelussa oli kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelemisestä aihepiireittäin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Luokittelussa samaa tarkoittavia asioita tai käsitteitä yhdisteltiin, jolloin saatiin aikaiseksi loogisia kokonaisuuksia (Kananen 2014a, 113).

Opinnäytetyön aineisto koostui dokumenteista, jotka olivat valmiiksi kirjallisessa muodossa eli yhteismitallisia. Aineiston koodausvaiheessa tekstimassaa tarkastellaan tutkimuksen näkökulmasta. Aineistosta etsitään ne asiakokonaisuudet, jotka liittyvät tähän tutkimukseen. Tekstikokonaisuuksien tiivistämistä tehdään asiasisältöjen pohjalta koodaten. Koodauksen jälkeen muodostetaan luokittelua, joka toteutetaan koodauksia yhdistelemällä ryhmiin, nämä ryhmät muodostavat aineistosta luokkia. Luokitteluvaiheessa on tärkeää muistaa kehittämistehtävä. Aineiston luokittelun lähtökohta voi olla joko teoreettinen tai aineistolähtöinen. Teoreettisessa luokittelussa käytetään apuna teoreettisia käsitteitä, joiden avulla aineistoa tarkastellaan. Tekstistä poimitaan teoriaa vastaavat ilmaisut, jotka katsotaan kuuluvan samaan luokkaan. (Kananen 2017, 132, 137, 141–142.) Tässä

opinnäytetyössä nostettiin luokittelua varten teemoiksi opetussuunnitelman mukaiset kriteerit (Liite 2). Teemojen alle kerättiin aineistosta kehittämistehtävän mukaisia sisältöjä, joita luokiteltiin aihekokonaisuuksittain.

Dokumenttiaineiston analyysin teemoja yhdisteltiin. Aineistosta etsittiin vastauksia mukailen opetussuunnitelman määrittelemää koulukohtaista oppilashuoltosuunnitelmaa koskevaa kriteeristöä. Alustavasti muodostettiin ryhmittelemällä viisi teemaa/luokkaa, joissa huomioitiin myös johtamisen näkökulma: 1) Oppilashuollon kokonaistarve ja oppilashuoltopalvelut, 2) yhteisöllinen oppilashuolto, 3) yksilökohtainen oppilashuolto, 4) oppilashuollon yhteistyö sekä 5) oppilashuollon toteuttaminen ja seuranta. Näihin luokkiin yhdistettiin yhteisöllisen opiskeluhuollon kriteereitä johtamisen näkökulmasta. (Perälä ym. 2016, 133–137; OPS 2014, 82–85.)

6.3. Asiantuntijapäivän toteutus

Opinnäytetyön toisessa vaiheessa järjestettiin maakunnallisen opiskeluhuollon ohjausryhmälle asiantuntijapäivä Eksoten rantasaunalla Kahilanniemessä (Liite 3). Opinnäytetyön teemaa esiteltiin jo marraskuussa 2017 maakunnallisessa opiskeluhuollon ohjausryhmässä ja asiantuntijoita pyydettiin mukaan yhteistyöhön. Asiantuntijapäivä toteutettiin Tulevaisuusverstas -menetelmää mukailen maakunnalliselle ohjausryhmälle. Ohjausryhmään kuului edustajia esikoulusta toiselle asteelle. Asiantuntijapäivästä ei rajattu ketään pois, koska ohjausryhmä käsittelee oppilashuoltoa koskevat asiat yhteisen keskustelun pohjalta. Kaikilla toimijoilla on yhteistyötä nivelvaiheissa, joten heidän kaikkien on hyvä olla tietoisia oppilashuollon toteuttamisen tavoista. Tapaamisessa työstiin yhdessä asiantuntijoiden kanssa heidän näkemyksiään yhteisöllisestä oppilashuollosta.

Asiantuntijapäivän osalta päädyttiin tutkimuksellisen kehittämistoiminnan aineistonkeruumenetelmistä ryhmätoimintaa edistävään ja kollektiivisen tiedon tuottamisen menetelmiin kuuluvaan Tulevaisuusverstas -menetelmään. Menetelmä on erityisesti käytössä ratkaisukeskeisissä ryhmämuotoisessa työskentelyssä. Tulevaisuusverstas -menetelmän tavoitteena on kehittää ja täsmentää olemassa olevaa tilannetta, jota halutaan muuttaa ja suunnitella uudelleen. Tulevaisuusverstas -menetelmän avulla pyrittiin motivoimaan maakunnallisen oppilashuollon ohjaus-

ryhmän asiantuntijoita lisäämään tietoisuuttaan tämän hetken tilanteesta, kriittiseen ajatteluun ja kannustamaan uudenlaiseen ideointiin. Tulevaisuusverstaasmenetelmässä jätetään taka-alalle olemassa olevat totut ajatukset ja mallit. Taivoitteena oli avoin ilmapiiri, jossa voi vapaasti kertoa mielipiteensä. Asiantuntijapäivässä osallistujat pääsevät yhdessä etsimään ratkaisuja ja luomaan uutta tulevaisuutta. Aktiivisen osallistumisen tuotoksena syntyy uusia keksintöjä ja tulevaisuuden kuvia. (Laakso 2010; Horelli & Kaaja 2018.)

Asiantuntijapäivä toteutettiin lokakuussa 2018 ja siihen osallistui kahdeksan henkilöä. Osallistujilta pyydettiin kirjallinen suostumus (Liite 4). Tulevaisuusverstaasmenetelmän vaiheet toteutettiin opinnäytetyössä mukaillen alkuperäistä menetelmää seuraavasti: Aluksi kerrottiin asiantuntijapäivän kehittämistehtävä, jonka taivoitteena oli koota kehittämisehdotuksia yhteisöllisen oppilashuollon toteutumiselle. Ensimmäinen vaihe oli kritiikkivaihe. Siinä käytiin avointa keskustelua tämän hetken ajatuksista yhteisöllinen oppilashuollon tilanteesta peruskouluissa. Jokainen kirjoitti omat ajatuksensa post-it lapuille, jotka kerättiin fläppitaululle. Tämän jälkeen luotiin yhteisesti äänestämällä aihekokonaisuuksista teemottelut. Toinen vaihe oli ideointivaihe, jossa kritiikki käännettiin myönteiseksi. Ehdotuksista valittiin äänestämällä parhaimmat kehitysideoita. Ideointivaiheen jälkeen osallistujat jakautuivat kolmeen pienryhmään. Ryhmien satunnaisen muodostumisen takaamiseksi liimattiin etukäteen värillisiä post-it lappuja tuolien alle. Tulevaisuusverstaas kolmannessa vaiheessa pohdittiin valittujen toteuttamisehdotusten käytännön ratkaisuja: Miten ja mistä aloitamme ja mitä pitää tehdä ensin. Kahdessa ensimmäisessä vaiheessa suoritettu äänestäminen toteutettiin tukkimiehen kirjapidolla. Jokaisella osallistujalla oli rajattu määrä ääniä. (Laakso 2010; Horelli & Kaaja 2018.)

6.4. Yhteisöllisen oppilashuollon kehittämisen tukeminen

Kolmannessa opinnäytetyön vaiheessa hyödynnettiin dokumenttiaineistosta sekä asiantuntijapäivästä saatua tietoa. Asiantuntijuutta hyödyntäen tehtiin tiedoista digitaalinen posterit, jota koulut voivat hyödyntää yhteisöllisen oppilashuollon suunnittelussa ja toiminnan kehittämisessä. Digiposteri mahdollistaa yhteisöllisen oppilashuollon yhdenmukaistamisen Etelä-Karjalan peruskouluissa. Digiposteri toteutettiin Prezi -ohjelmalla.

Posterit on tehokas viestimisen visuaalinen väline, jonka avulla saadaan kuvattua esiteltävän asian pääkohdat. Posterin avulla voidaan innostaa yhteistyökumppaneita keskustelemaan aiheesta ja se on hyvä keino saavuttaa suuri joukko ihmisiä. Posterit toimii informaation lähteenä ja se on yhteenveto tehdystä työstä. (Hess, Tosney & Liegel 2013.)

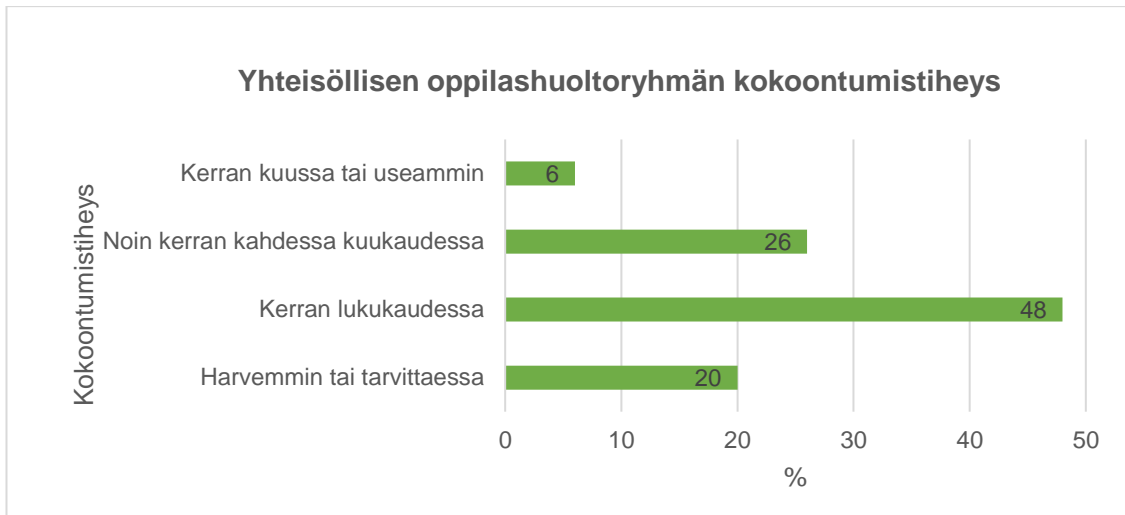
Posterin avulla voidaan kuvata toimintaa tai projektin tapahtumia. Se toimii eräänlaisena käyntikorttina tekijästään ja edustamastaan aiheesta. Posterin sisältö voi olla hyvin vapaamuotoinen. (Rytkönen-Suontausta 2017.) Digiposterit on kulkenut mukana koko opinnäytetyöprosessin ajan. Sen muodostamisessa on hyödynnetty asiantuntemusta, yhteistä reflektioita, dokumenttiaineiston analyysiä sekä asiantuntijapäivän antia. Kolmea posteriluonnosta ja yhteistä keskustelua hyödyntäen luotiin lopullinen digiposteri.

7 Opinnäytetyön tulokset

7.1. Yhteisöllisen oppilashuollon nykytila Etelä-Karjalassa

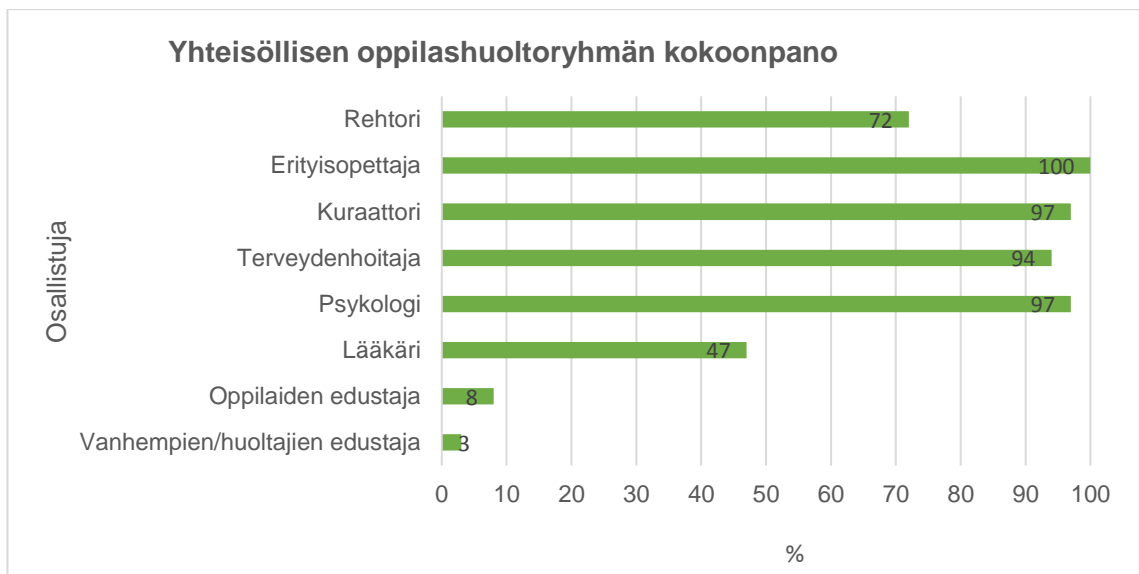
Valtaosassa aineistoa, 29 (94%) dokumentissa, on oppilashuoltoryhmän kokoonpano määritetty. Oppilashuollon kokonaistarpeen ja käytössä olevien oppilashuollonpalveluiden määrittely puuttuu 19 (61%) dokumentista. Vastaavasti kahdeksassa (26%) dokumentissa puuttuu kokonaistarpeen määrittely palveluiden osalta, näissä on suurelta osin huomioitu oppilashuollonpalvelut. Kokonaistarve ja oppilashuollon palvelut löytyvät molemmat neljästä (13%) dokumentista. Suurimmassa osassa aineistoa palveluiden järjestämisen edellyttämää työn- ja vastuunjakoa ei ole huomioitu.

Dokumenttiaineiston perusteella koulun yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoontumistiheys lukuvuoden osalta on suunniteltu dokumenteissa seuraavasti: 1) Kerran kuussa tai useammin on suunniteltu kahdessa dokumentissa (6%), 2) noin kerran kahdessa kuukaudessa kokoontuvia on kahdeksassa dokumentissa (26%), 3) kerran lukukaudessa 15 dokumentissa (48%), 4) sekä harvemmin tai tarvittaessa kuudessa dokumentissa (20%). Kokoontumistiheyttä kuvataan graafisesti taulukossa 4.



Taulukko 4. Opinnäytetyön tulokset yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoontumistiheydestä.

Koulukohtaisen yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän yleisin kokoonpano Etelä-Karjalassa on rehtorit, erityisopettajat, kuraattorit, kouluterveydenhoitajat, koulupsykologit, opinto-ohjaajat, sekä muut edustajat (opettajat, esiopetuksen edustus ja oppilaskunnan edustajat). Muutamissa kokoonpanoissa on maininta, että oppilaat, vanhemmat ja opiskeluhuollonpalveluiden edustajat kutsutaan tarvittaessa. Yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoonpano Etelä-Karjalassa kuvataan taulukossa 5.



Taulukko 5. Opinnäytetyön tulokset yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoonpanosta.

Yhteisöllinen oppilashuolto ja sen toimintatavat

Tarkasteltiin dokumenttiaineistoa kahden seuraavan suunnitelman osalta: Oppilaiden suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä Toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa. Molempiin edellä mainittuihin suunnitelmiin löytyy viittaus kahdeksasta (25%) dokumentista. Kahdesta (6%) dokumentista löytyy viittaus suunnitelmaan oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Aineistosta 21 (69%) dokumentissa ei ole mainintaa kummastakaan suunnitelmasta.

Yhteisöllisen oppilashuollon erilaisia toimintatapoja ja -malleja löytyy lähes 90 erilaista. Näistä 15:en on huomioitu seurannanmenetelmiä. Esimerkki analyysistä, Yhteisöllisen työn toimintatapojen ja -mallien luokittelun osalta, on esitetty liitteessä 5.

Koulukohtaisissa oppilashuoltosuunnitelmissa on vähäistä kouluissa käytettävissä olevien resurssien aukikirjoittaminen ja arviointi. Suunnitelmien tai edellisen kauden arviointi on lähinnä toteavaa. Dokumenttiaineistossa yleisin maininta on *toteutui suunnitellusti* ja osassa dokumenteista on kokonaan jätetty asia huomiomatta tai lueteltuna vain kurinpidolliset toimet.

Oppilaiden hyvinvointia tukevassa toiminnassa on mainittu seuraaviin ryhmiin kuuluvia asioita yhteisöllisen työn toimintatapoina: Oppilashuollollisia toimia, kuten koulukuljetukset, terveystarkastukset ja oppilaiden osallistaminen; vertaistointana mainitaan muun muassa Välkkäri -toiminta ja Vertaissovittelu (Verso); koulun valtakunnallisia toimintamalleja, kuten Liikkuva koulu, Positiivisesti ryhmässä oppiva koulu (ProKoulu), Toimiva lapsi & perhe -menetelmä (TLP-menetelmä) ja Kiusaamisen vastainen koulu (KiVa koulu); teemapäiviä ja toimintaa kuvaavia ovat esimerkiksi koulun juhlat, leirikoulut ja tempaukset.

Monialainen yhteistyö jakaantuu kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sekä verkostojen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Kodin ja koulun välistä yhteistyötä ovat esimerkiksi vanhempainyhdistyksen toiminta ja vanhempainillat. Verkostojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä esimerkkeinä ovat seurakunta, nuorisotyö, lastenparlamentti/nuorisovaltuusto ja kolmassektori.

Yhteisöllisen työn seurantaan saadaan neljä kategoriaa: Yhteisön hyvinvoinnin tuki, esimerkiksi kouluterveyskysely, hyvinvointiprofiili, tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma, sosiogrammit ja poissaolojen seuranta; oppilasyhteisöntuki, esimerkiksi KiVa koulu, terveystarkastukset ja varhainen ongelmien tunnistaminen; henkilökunnan tuki, eli työhyvinvointia edistävä toiminta (Tyhy) ja aikuisten läsnäolon hetki; seurannan keinot, esimerkiksi koulun omat kyselyt, tukitoimien seuranta, nykytilan arviointi ja kurinpitotoimien tarkastaminen.

Oppimisympäristöä tukeva yhteisöllinen työ jaetaan kahteen luokkaan: Pedagogisia keinoja tukeva yhteisöllinen työ, esimerkiksi nivelvaihe työskentely, toimintatapojen/lukuvuoden suunnittelu ja projektit; pedagogisia keinoja ovat esimerkiksi vuosiluokkakohtaiset pedagogiset työryhmät, luokkakohtaiset oppilashuoltokokoukset ja oppilaanohjaus.

Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen

Dokumenteissa kuudessa (19%) on kerrottu niukemmin ja 12 (39%) laajemmin oppilashuollon palveluista sekä yksilökohtaisesta oppilashuoltoprosessista. Neljästä (13%) dokumentista löytyy ainoastaan maininta oppilaan oikeudesta yksilökohtaiseen oppilashuoltoon.

Monialaisen asiantuntijaryhmän toimintaa ja tehtäviä on kuvattu useissa dokumenteissa. Muutamissa dokumenteissa on maininta oppilaiden ja huoltajien osallisuudesta yksilökohtaisessa oppilashuollossa. Myös kirjaamiskäytäntöjä- ja ohjeita on kuvattu. Yhdeksässä (29%) dokumentissa ei ole mitään mainintaa yksilökohtaisesta oppilashuollosta.

Oppilashuollon yhteistyön järjestäminen oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa

Aineistosta nousevat pääasiallisiksi tiedottamisen keinoiksi vanhempainillat, tiedotteet ja koulun sähköinen reissuvihko (Wilma). Muina informaation jakamisen keinoina nousee esiin muun muassa koulun sähköinen ilmoitustaulu (Peda.net) ja koulujen kotisivut.

Osallisuus mainitaan suurimmassa osassa aineistoa osallistamisena. Osallisuus koetaan kouluissa tärkeänä asiana, mutta toteuttamisen keinoja on vielä vähän nähtävissä. Aineistosta nousee esimerkiksi seuraavia osallisuuden toteuttamisen keinoja: Nivelvaihteyöskentely, hyvinvointikyselyt ja kyselyt yleisesti, osallistuminen yksilökohtaiseen oppilashuoltoon, lääkehoitosuunnitelma, tukioppilastointiminta, lastenparlamentti ja oppilasneuvosto, nuorisovaltuusto, osallistuminen kokouksiin, tiimityöskentely ja ProKoulu, mahdollisuus osallistua järjestysääntöjen ja opetussuunnitelman laadintaan, kerhotoiminta, Miten menee- tunnit, kasvatus-työ yhdessä kotien kanssa, ryhmäytymiset, tehostettu ohjaus sekä koulun toiminnan kehittäminen ja arviointi.

Aineistosta nousevat osallisuuden keinot ovat toteavia ja kaiken kaikkiaan on kiinnitetty vähemmän huomiota osallisuuden toiminnan kuvaamiseen. Toimia on selkeästi kohdistettu enemmän oppilaisiin kuin vanhempiin ja huoltajiin.

Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen

Dokumenttiaineistosta löytyy yhteisöllisen oppilashuoltotyön seurannan menetelmiä 14 (45%) dokumentista. Vastaavasti 17 (55%) dokumentissa seurannan menetelmiä ei ole otettu ollenkaan huomioon. Yhteisöllisen työn toteuttamisen tavoista 17 %:in löytyy seurannan keinoja. Yleisimpiä seurannan menetelmiä ovat laajat terveystarkastukset, KiVa -kartoitukset ja kyselyt, TEA/hyvinvointiprofiili, kouluviihtyvyysskyselyt ja sosiogrammit.

Suurimmasta osasta aineistoa ei löydy opetussuunnitelman mukaisia määritelmiä toteuttamiselle ja seurannalle. Aineistosta löytyy mainintoja, *oppilashuoltosuunnitelma on toteutunut suunnitellusti*. Osassa aineistoa vastuut on kuvattu ja löytyy maininta, *seurantaa tehdään*. Aineistossa puhutaan tiedottamisesta, on luetteloitu yhteistyötahoja ja joissain määrin on listattu myös kurinpito ja ojentamistoimia. Koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman toteutumisen seurannan keinoiksi on aineistossa kuvattu seuraavia asioita: Terveystarkastuksen laajat terveystarkastukset, KiVa –kartoitukset, TEA –tiedonkeruu, kouluviihtyvyys/-hyvinvointikyselyt, valtakunnallinen hyvinvointiprofiili, sosiogrammit, asiakastytyväisyyskyselyt, fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä viides ja kahdeksas luokkalai-

sille (Move-testit), lukuvuosiarviot, riskikartoitus, työhyvinvointi, poissaolojen seuranta, Meidän luokka –kyselyt, Liikkuva koulu ja oppilaskunta. Seurannan keinoja ei löydy lainkaan 13 (42%) dokumentista.

7.2. Asiantuntijoiden kehittämisehdotuksia

Asiantuntijapäivän tehtävänä oli koota kehittämisehdotuksia yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamiseksi. Työskentely aloitettiin kritiikki- ja ideointivaiheella. Kriittikkivaiheen työskentelystä nousi kolmeksi teemaksi, 1) yhteisöllisen työn tavoite ja tarkoitus, 2) huoltajien ja oppilaiden osallisuus sekä 3) vastuujako. Ideointivaiheessa äänestyksen lopputuloksena valikoitui 1) oppilaiden toiveiden näkyminen arjessa, 2) osallistaminen ja 3) yhteisölliselle oppilashuollolle tavoitteen asettaminen.

Osallistujista muodostui kolme ryhmää. Ensimmäinen osallistujista muodostettu ryhmä käsitteli aihetta oppilaiden toiveiden näkymisestä arjessa. Ryhmän 1 yhteenvedossa nousee esiin osallistaminen oppimisympäristön muokkaamiseen, esimerkiksi uusien tilojen suunnittelu ja resurssit laidasta laitaan. Esiin nousee myös oppilaiden ottaminen mukaan teema- ja pajapäivien sisältöjen suunnitteluun. Aiheen valitseminen koettiin olevan OK. Ryhmä 1 korostaa opettajien osamista ja ohjaamisen sekä palkitsemisen tärkeyttä. Osallistamisen esimerkkinä ryhmä 1 tuo esille roskaamattomuuden ja ruokahävikin vähentämisen. Ryhmä 1 nostaa esiin oppituntien monipuolisuuden ja oppilaiden osallisuuden oppituntien työskentelytavoissa. Ryhmä 1 korostaa myös oppilaiden vaikuttamista valinnaisainetarjontaan ja ylipäätään valinnaisuuteen. Haasteeksi tälle nousee resurssit. Erillisenä asiana ryhmä 1 nostaa esiin lempiruokapäivän/-viikon, jonka haavoittuvuutena nähtiin raha ja suosikkiruuan valikoituminen oppilaiden keskuudesta. Kysymykseksi nousee, *Onko oppilaiden valitsema ruoka terveellistä?* Ryhmä 1 korostaa, että käytänteistä ja pelisäännöistä sopiminen tulisi tehdä yhdessä koulu-laisten kanssa. Ryhmän 1 mielestä ohjaaminen sääntöjen luomisessa on tärkeää, jotta säännöt ovat realistisia ja oikeudenmukaisia.

Ryhmä 1 tarkasteli aihetta pääsääntöisesti pedagogisesta näkökulmasta. Eniten keskustelua tuotoksen esittämisessä muille herätti osallistaminen oppimisympäristön muokkaamiseen esimerkiksi uusien tilojen suunnittelun suhteen. Pohdintaa

käytiin myös lempiruokapäivästä, oppituntien työskentelytavoista, valinnaisaine-tarjonnasta ja yleisistä käytänteistä.

Ryhmä 2 korostaa yhteisöllistä oppilashuoltoa kokonaisuutena, joka ei ole vain kokouksia. Ryhmä 2 kuvaa yhteisöllistä oppilashuoltoa kokonaisprosessina. Koulu määrittelee yhteisölliselle työlleen tavoitteen, jonka asettelussa huomioidaan hyvinvoiva koulu. Ryhmä 2 näkee tärkeänä, että rehtori vastaa yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän toiminnasta ja hänellä on tukenaan koko oppilashuolto-ryhmä; huomioiden henkilöstö ja vanhemmat sekä oppilaat. Ryhmän 2 mukaan työskentelyssä tulee huomioida toiminnanarviointi konkreettisina toimenpiteinä. Haasteiksi nousevat työskentelyyn sitoutuminen, konkreettisten toimenpiteiden puuttuminen, moniammatillisuuden puuttuminen, palveluiden keskittyminen ja kuntien eriarvoisuus.

Ryhmä 2 kuvasi tuotosta esitellessään yhteisöllistä työtä prosessina, jonka selkeyttäminen tukee osallistamista. Oppilaiden edustuksen osalta tulisi osallistujia kokoonpanossa olla vähintään kaksi. Keskustelussa korostui oppilashuollon kokonaisvaltainen käsittely. Loppukeskustelussa nousi esille myös osallisuuden merkitys.

Ryhmä 3 käsittelee aihetta maakunnallisesti, kuntakohtaisesti ja koulukohtaisesti. Maakunnallisella tasolla ryhmä 3 korostaa yleistä ohjausvastuuta. Kunta/opetuksen järjestäjä luovat yhteiset raamit ja linjaukset. Ryhmä 3 nostaa esiin erillisenä asiana yksityisten koulujen kanssa tehtävän yhteistyön. Koulukohtaisella tasolla ryhmä 3 mainitsee tavoitteellisen työskentelyn, erityisesti oppilaiden ja vanhempien kuulemisen sekä alueellisen asiantuntijuuden huomioimisen kaikkien yhteisölliseen oppilashuoltoon osallistuvien kesken. Ryhmä 3 korostaa, että kouluyhteisössä on kaikkien vastuulla yhteisöllisen työn merkityksen vahvistaminen.

Tuotosta esittäessään ryhmä 3 nosti yhteisöllisen oppilashuollon haasteiksi työskentelyyn sitoutumisen ja avainhenkilöiden vaihtuvuuden. Rehtoreiden ja muiden osallistujien sitoutumisen he kokivat myös haasteena. Keskustelussa korostui, yhteisöllisen työn merkityksen kirkastaminen on kaikkien vastuulla. Tärkeänä nähtiin myös koulukohtaisesti hyvistä käytänteistä sopiminen ja niistä kiinnipitäminen. Kuvaus asiantuntijapäivän tuotoksesta ilmenee kuvassa 6.



Kuva 6. Kuvaus asiantuntijapäivän tuotoksesta.

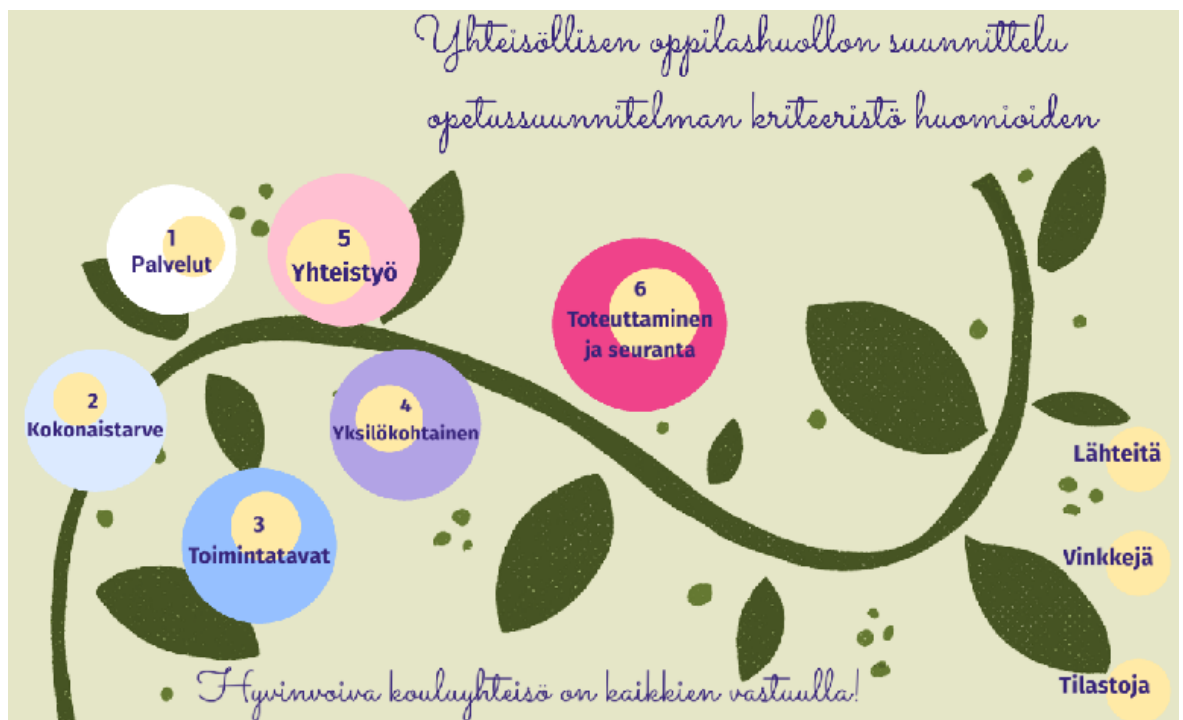
7.3. Perusopetuksen yhteisöllisen oppilashuoltotyön mallinnus

Opinnäytetyön kolmannessa eli viimeisessä vaiheessa hyödynnettiin koko opinnäytetyön prosessissa syntyneitä tuloksia ja reflektiota sekä ammatillista asiantuntijuutta. Kolmannen vaiheen tuotoksena syntyi digitaalinen posterit. Posterit luotiin yhdelle näkymälle, jossa otsikointi etenee johdonmukaisesti opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen mukaisesti. Posterin tavoitteena on toimia oppilashuoltosuunnitelman tekemisen apuna ja tukena, ottaen samalla huomioon yhteisöllisen oppilashuoltotyön arkisen työn toteutuksen. Posterit ohjaa työskentelyä ja tekee yhteistä työtä näkyväksi koulun arjessa. Se toteutettiin Prezi –ohjelmalla.

Koulun oppilashuoltoryhmän tehtävä on tehdä tai päivittää vuosittain koulukohtainen oppilashuoltosuunnitelma. Oppilashuoltosuunnitelman avulla saadaan kirjattua ylös koulun yhteisöllisen työn tavoitteet, joiden avulla kouluvuotta viedään suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti, ja opetussuunnitelman oppilashuollon kriteerien mukaisesti eteenpäin. Koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman avulla

voidaan saada aikaan yhteinen ymmärrys koulun yhteisöllisen työn suunnasta ja päälinjoista.

Posterin tekemisessä hyödynnettiin opetussuunnitelmasta löytyvää koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman kriteeristöä sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolakia. Taustalla on huomioitu myös Hyvien väestösuhteiden malli, yhteisöllisen oppilashuollon johtamisen näkökulma, opinnäytetyön tekijöiden asiantuntijuus sekä dokumenttiaineiston ja asiantuntijapäivän tulokset. Kuvassa 7 näkyy yhteisöllisen työn suunnittelun tueksi tehdyn posterin etusivu.



Kuva 7. Posterit koulukohtaisen oppilashuoltotyösuunnitelmien ja yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamisen työvälineeksi (Petranen, Pietinen & Saukko 2019).

8 Pohdinta ja johtopäätökset

8.1 Tulosten tarkastelua ja johtopäätöksiä

Oikeusministeriön Suomeen muokkaama Hyvien väestösuhteiden malli on sovellettavissa koulumaailmaan yhteisöllisyyden eri tasoille. Yhteisöllisen oppilashuollon kehittämisen tavoitteena on luoda hyvinvointia kouluyhteisössä, ottaen huomioon oppilaat, opettajat, henkilökunta sekä kodin ja koulun välinen yhteistyö. Tämä osaltaan ennaltaehkäisee ja tukee oppilaiden kasvua ja kehitystä sekä ehkäisee koulukiusaamista. Luokkahyvinvoinnin seuranta, taitotunnit, kuten sosiaaliset taidot, kaverit- ja vuorovaikutustaidot sekä ryhmätoiminta vahvistavat puolestaan kouluviihtyvyyttä ja osallisuuden kokemusta.

Hyvä johtaminen huomioi koulun aseman suhteessa lapseen ja yhteiskunnan eri tasoihin. Koulua yhteisönä kuvaillaan usein ns. miniyhteiskunnaksi, joka muodostuu samankaltaisista eri osa-alueista kuin yhteiskunta. Hyvällä johtamisella voidaan edesauttaa hyvää vuorovaikutusta ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta. Näiden vahvistuminen vaikuttaa myönteisen asenteen muodostumiseen ja lisää osallisuuden kokemusta.

Positiivisella asenteella luodaan hyviä suhteita. Koulumaailmassa on ymmärretty positiivisen asenteen merkitys, josta hyvänä esimerkkinä on lyhyessä ajassa laajentunut positiivisen palautteen ja kannustamisen vahvistuminen lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain tausta-ajatuksena voidaan nähdä hyvien väestösuhteiden malli, koska lain taustalla on ajatus tukea hyvinvoivaa yhteisöä unohtamatta yksilön hyvinvointia. Johtamisessa pitää nähdä koulun vaikutukset suhteessa yhteiskunnan muutokseen. Koululaisista kasvaa tulevaisuuden aktiivisia kansalaisia, kun he ovat kasvaneet ympäristössä, jossa voivat osallistua ja vaikuttaa asioihin. Johtamisen apuvälineenä TEA -viisari tukee terveyden ja hyvinvointityön suunnittelua ja kehittämistä sekä toimii seurannan työkaluna. TEA -viisarin tuloksia vertaamalla nähdään hyvinvointityön kehityssuunta. Koulun arjessa TEA -viisarin tuloksia olisi hyvä huomioida oppilashuoltosuunnitelman laadinnassa. Yhteisöllisen oppilashuoltotyön toteuttamisessa on eri asia todeta kyselyiden tai tutkimusten tulokset sellaisenaan, kuin miettiä konkreettisia toimia ja tulosten hyödynnettävyyttä.

Dokumenttiaineiston tulosten tarkastelua

Opetussuunnitelman mukaan oppilashuoltosuunnitelmassa tulee olla arvio koulun oppilashuollon kokonaistarpeesta ja käytettävissä olevista oppilashuoltopalveluista. Arviossa huomioidaan myös kouluyhteisö ja ympäristö, asuinalueen erityispiirteet sekä tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden määrä. Oppilashuoltosuunnitelmassa tulee huomioida opetushenkilöstön, kouluterveydenhuollon, kuraattori- ja psykologipalveluiden resurssien suunnittelu ja arviointi sekä palveluiden kohdentaminen oppilaisiin ja yhteisöön. Lisäksi oppilashuoltosuunnitelmassa tulee kuvata palveluiden järjestämisen edellyttämä työn- ja vastuunjako. (OPS 2014, 85.)

Vain harvassa dokumentissa kuvataan oppilashuollon kokonaistarvetta tai käytettävissä olevia oppilashuoltopalveluita. Oppilashuoltosuunnitelmissa kerrotaan kattavasti ryhmän kokoonpano, mutta ryhmän toiminnan perustana oleviin asioihin otetaan kantaa vain harvoissa suunnitelmissa. Oppilashuollon kokonaistarpeen arvioiminen on tarpeellista muun muassa oppilasyhteisölle tarjottavien palveluiden kohdentamisen ja oikea-aikaisuuden vuoksi. Oppilashuoltoryhmässä on hyvä käydä yhteistä keskustelua, jossa huomioidaan koulua ympäröivä yhteisö ja sen piirteet. Tärkeää on myös todeta alkavana lukuvuonna oppilaitoksessa opiskelevien tehostetun ja erityisen tuen oppilaiden määrä. Oppilashuoltoryhmän tehtävä on kouluyhteisön tilanteen kartoitus lukuvuoden alussa, minkä avulla voidaan luoda kouluyhteisöä vahvistava ja tukeva suunnitelma tulevalle lukuvuodelle. Tärkeää olisi myös pitää viestintä koteihin avoimena niin, että kaikki vanhemmat ovat tietoisia koulun yhteisöllisestä oppilashuoltotyöskentelystä.

Opinnäytetyön tuloksissa oppilashuoltoryhmän kokoonpano muodostuu suunnitelmissa määritellyistä kokoonpanoista. Tulokset kokoonpanon osalta eivät kerro kokouksiin osallistumisesta. Lääkäri mainitaan kokoonpanoon kuuluvaksi, mutta osallistuminen on TEA -tiedonkeruun perusteella huomattavasti vähäisempää. Aineistossa on niukasti edellisen toimintakauden arviointia, joten toteutuneiden kokoonpanojen osallistujia ei ilmene tuloksissa. Dokumenttiaineistossa on jonkin verran tulkinnanvaraisuutta kokoonpanon suhteen. Merkittävä haaste on, että kokoonpanojen roolituksissa puhutaan osittain ainoastaan nimillä ilman ammatti-

tehtävää. Pääsääntöisesti kokoonpanot vastaavat TEA -tiedonkeruussa esiintyviä Etelä-Karjalan osallistujia. Opinto-ohjaajan edustus nousee merkittäväksi peruskoulujen kokoonpanoissa. Tässä asiassa on huomioitava, että perusasteella opinto-ohjaajan tehtävä on yläkouluun sidoksissa.

Oppilashuoltopalveluiden eri työntekijöiden resursseista on hyvä tehdä suunnitelmaa sen jälkeen, kun on arvioitu koulun oppilashuollon kokonaistarve ja opetushenkilöstön sekä koulun muun henkilökunnan antama panos koulun yhteisölliselle työlle. Oppilashuoltopalvelut voivat kohdentaa ammattitaitoaan ja työpanostaan yhteisesti sovittuihin painopistealueisiin tai oppilasryhmiin. Oppilashuoltopalveluista vastaavien työntekijöiden kesken on hyvä tehdä työn- ja vastuunjakoa prosessien sujuvoittamiseksi. Oppilashuoltopalveluiden ja koulun välistä keskustelua yhteisöllisestä työstä ja sen tarpeista tulee jatkaa läpi lukuvuoden oppilashuoltoryhmän kokouksissa.

Opinnäytetyön tuloksissa käsitellään dokumentteja, jotka painottuvat toiminnan suunnitteluun. Nämä suunnitelmat eivät ottaneet kantaa yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoontumistiheyden toteutumiseen. Tämän vuoksi ei voi vetää suoraa johtopäätöstä siitä, että oppilashuoltoryhmien kokoontumistiheys olisi heikentynyt suhteessa TEA -tiedonkeruun tuloksiin. Tulosten valossa herää kysymys, miksi suunnitelmissa kokoontumistiheys on pienempi kuin edellisellä vuonna toteutuneessa tiedonkeruussa.

Koulukohtaiselle oppilashuoltoryhmälle on säädetty useita tehtäväkokonaisuuksia, joihin liittyy paljon kouluyhteisön hyvinvointiin ja seurantaan liittyviä asioita. Nämä tehtävät edellyttävät ryhmän kokoontumista suunnitelmallisesti ja riittävän usein. Myös koulun koko ja ryhmälle asetetut tavoitteet vaikuttavat kokoontumistiheyteen. (Hietanen-Peltola ym. 2018, 19.) Tuloksista nousee esiin, että Etelä-Karjalan koulujen oppilashuoltoryhmistä 24 (68%) kokoontuu vain noin kerran lukukaudessa, harvemmin tai tarvittaessa. Tämä kokoontumistiheys on haastava suhteessa oppilashuoltoryhmän tehtävien määrään. Voidakseen seurata kouluyhteisön hyvinvoinnin tilannetta ja kehittämistarpeita, tulisi oppilashuoltoryhmän kokoontumisia olla riittävän usein. Oppilashuoltotyöryhmällä tulisi olla myös valmius reagoida ajantasaisesti kouluyhteisössä ja sen ympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Oppilaiden ja huoltajien osallisuus ja kuuleminen ovat tärkeitä asioita yhteisöllisen oppilashuollon järjestämisessä. Oppilaiden osallisuuden huomioiminen edesauttaa koulu yhteisön vuorovaikutusta ja ennaltaehkäisee ongelmia. Sillä on vaikutusta myös ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja tarvittavan tuen järjestämiseen. (OPS 2014, 81.)

Dokumenteista poimitut tiedot koulukohtaisten yhteisöllisten oppilashuoltoryhmien kokoonpanoista Etelä-Karjalan alueella ovat samansuuntaisia. Oppilashuoltoryhmään kuuluvat vakituiset jäsenet ovat kauttaaltaan varsin samoja. Eri asiantuntijoiden mukanaan tuoma osaaminen oppilashuoltoryhmän kokouksissa auttaa koulukohtaisen yhteisöllisen työn suunnittelua ja moniammatillista toteutumista. Vanhempien/huoltajien ja oppilaiden kuuluminen koulun oppilashuoltoryhmän kokoonpanoon on varsin vähäistä. Heidän osallistumisensa on yleisimmin todettu vain tarvittaessa kutsuttavaksi.

Koulun oppilashuoltoryhmässä vanhemmilla ja oppilailla on tärkeä rooli. Heidän mukanaolonsa auttaa ryhmää suuntaamaan työtä yhteisön ja yhteisöllisyyden kannalta tärkeisiin asioihin. Vanhempien mukana olo vahvistaa koti- ja koulu yhteisöjen yhteistyötä ja edesauttaa näiden yhteisöjen yhteistä vastuuta oppilaiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Vanhempien ja koulun henkilökunnan välinen yhteistyö auttaa näkemään oppilaiden hyväksi tehtävän yhteisen työn merkityksen ja yhteistyön kautta havaitaan kaikkien osapuolten rooli tässä tehtävässä. Oppilaiden osallistumisessa tulisi myös huomioida koko koulu yhteisön näkökulmasta oppilaiden osallisuus. Muutaman edustuksellisen oppilaan osallistuminen oppilashuoltoryhmään ei kuvaa koko oppilasyhteisön mielipiteitä ja tarpeita. Haasteena on saada näkyväksi ne koulu yhteisön oppilaat, jotka tarvitsevat tukea kaikista eniten, ja kuinka tähän tuen tarpeeseen vastataan yhteisöllisen oppilashuoltotyön keinoilla.

Opetussuunnitelman mukaan oppilashuoltosuunnitelmassa tulee kuvata yhteisöllisen oppilashuollon kokonaisuus, jossa on määritelty yhteisöllisen oppilashuollon järjestäminen ja sen toimintatavat. Oppilashuoltosuunnitelmassa tulee kuvata suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa. (OPS 2014, 85.)

Yhteisöllisyys luo parhaimmillaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ennaltaehkäisee ongelmia sekä tuen tarvetta. Hyvän yhteisöllisyyden aikaansaamiseksi tarvitaan aito halu vaikuttaa yhteisöön ja sen jokaisen jäsenen hyvinvointiin. Kouluilla on jo olemassa paljon hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamiseksi. Nämä eivät kuitenkaan aina näy yhteisöllisen oppilashuollon suunnitelmissa. Koulukohtaiseen oppilashuoltosuunnitelmaan olisi hyvinvoivan koulun näkökulmasta mahdollista koota niitä asioita, joita tulevana lukuvuonna koulussa painotetaan. Tärkeää on myös sopia mitä tehdään, milloin ja kuka vastaa toiminnan toteutuksesta. Yhteisöllisen oppilashuollon vuosikello voisi olla hyvä työkalu näiden asioiden toteuttamiseksi.

Koulujen yhteisöllisistä oppilashuoltosuunnitelmista puuttuu usein suunnitelmat oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toiminta äkillisissä kriisi ja uhka- ja vaaratilanteissa. Dokumenteissa, joissa on viittaus suunnitelmiin, jää lukijalle epäselväksi, mistä kyseiset suunnitelmat löytyä. Kriisitilanteisiin on kouluissa usein tehty toimintaohjeet. Tuloksista kuitenkin ilmenee, että kouluista puuttuvat suunnitelmat oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, tai niitä ei ainakaan ole huomioitu koulukohtaisissa oppilashuoltosuunnitelmissa. Kiusaaminen, häirintä ja väkivalta ovat tänä päivänä nousseet laajasti puheenaiheeksi yhteiskunnassa. Selkeiden suunnitelmien olemassaolo kouluilla nopeuttaa oppilaan avunsaantia, ja koulun aikuiset voivat toimia johdonmukaisesti. Koko kouluyhteisöä koskevat suunnitelmat tulisi olla kaikkien koulun aikuisten tiedossa ja toimintaohjeet tilanteissa selvät.

Tarkastelimme yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämistä Etelä-Karjalan alueella opetussuunnitelmasta löytyvän määritelmän seuraavien kohtien mukaan: Kuvattu yksilökohtaisen oppilashuollon kokonaisuus, oppilashuollon järjestäminen sekä asiantuntijaryhmän kokoaminen ja menettelytavat. Valtaosassa dokumenteista on huomioitu yksilökohtainen oppilashuolto. (OPS 2014, 86–87.)

Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen ja monialaisen asiantuntijaryhmän kokoaminen ovat asioita, joista on hyvä käydä keskustelua koulun oppilashuolto-ryhmässä. Toimintatavat ja keinot yksilöllisen oppilashuoltotyön järjestämisestä tulee olla kaikille selkeät. Käytänteet monialaisen yksilökohtaisen oppilashuolto-

ryhmän kokoamisesta tulee käydä läpi koulun opetushenkilöstön ja oppilashuoltoryhmän jäsenten kanssa. Monialaisen yksilökohtaisen oppilashuoltoryhmän kokoamiseen on oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa paljon soveltamisohjeita, joita tulee noudattaa lainmukaisen prosessin aikaansaamiseksi. Yksilökohtainen oppilashuolto on osa koulun oppilashuoltoa ja sitä tulisi tarkastella suhteessa yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamiseen. Yksilökohtaisen oppilashuollon suunnittelulla voidaan vaikuttaa käytänteiden sujuvuuteen esimerkiksi oppilaan poissaolojen seurannan, oppilaiden kurinpitörangaistusten ja opetukseen osallistumisen epäämisen yhteydessä. Näissä tilanteissa kaikille selvillä olevat prosessit ja yhdessä sovitut käytänteet helpottavat yhteistyötä ja takaavat oppilaille ja perheille heille kuuluvat palvelut. Yhteistyökäytänteistä sopiminen ja vuoropuhelu yksilölliseen oppilashuoltoon osallistuvien koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa hyödyttää oppilaille tarjottavan tuen toteuttamista.

Maakunnallisesti on keskusteltu yleisesti yksilökohtaisten monialaisten oppilashuoltopalaverien vähäisyydestä tiedossa oleviin pulmiin nähden. Aiemmin asioista keskusteltiin säännöllisesti, parhaimmillaan jopa viikoittain. Osa työntekijöistä saattoi kokea palaverit työnohjauksellisina, mutta oppilaiden ja perheiden osallisuus ja vaikuttaminen jäivät vähäisiksi. Opinnäytetyön tuloksiin nähden on huolestuttavaa, että yksilökohtainen ja yhteisöllinen oppilashuoltotyö eivät ehkä toimi riittävän tehokkaasti. Tästä voidaan päätellä, että edelleen on tarvetta asian suhteen koulutukselle ja asennemuutokselle. Oppilashuollonpalveluiden toimijoilla on laki ja lainmukaiset käytänteet melko hyvin hallinnassa. Kehittämisen tarvetta voi olla koulun johdon ja opetushenkilöstön kohdalla tiedon siirtämisessä käytännön toimintaan.

Yhteisöllisen oppilashuollon vuoropuhelun kannalta on tärkeää, että osallistamisen sijaan puhutaan osallistumisesta. Tämä luo yhteisen tekemisen ja yhteisön vahvistamisen näkökulmasta vaikuttamisen ilmapiiriä. Osallisuuden vahvistaminen ja osallisuuden tukeminen oppilaiden ja heidän vanhempien kanssa luo turvallista ja välittävää ilmapiiriä.

Oppilaat ovat koulun jokapäiväisessä arjessa mukana, joten vaikuttaminen ja vaikuttamistyön näkyväksi tekeminen on tärkeää. Kaikessa suunnittelussa ja arjen kyselyissä tulisi huomioida myös kyselyiden tulosten näkyväksi tekeminen. Miten asiat koulun nykyarjessa ja tulevaisuudessa otetaan huomioon?

Kodin ja koulun välinen yhteistyö voisi parhaimmillaan olla vuorovaikutteista ja kahdensuuntaista. Vanhempien asiantuntijuutta ja lapsiperhearjen näkökulmaa olisi hyvä hyödyntää kouluissa. Oppilaille tämä loisi turvallisuuden tunnetta, että aikuiset tietävät asioista ja koulualueen ilmiöistä. Erilaisuutta kunnioittaen tulisi hyväksyä erilaiset osallisuuden tasot; kaikki eivät ole aktiivisia toimijoita. Tämä tulisi huomioida koulun toiminta-ajatuksessa ja pedagogiikassa aina arviointiin asti.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukemiseksi on olemassa runsaasti menetelmiä ja keinoja. Tässä voisi miettiä, mikä on tavoite ja tarkoitus, millaisilla välineillä ja toimilla osallisuutta tukevia menetelmiä koululla henkilökunta hallitsee, ja toisaalta mitkä ovat oppilaille ja heidän vanhemmilleen tuttuja sekä helposti lähestyttäviä.

Opetussuunnitelman mukaan oppilashuoltosuunnitelmassa tulee kuvata toimenpiteet suunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi. Tämä tarkoittaa seurannasta vastuussa olevan tahon, seurattavien asioiden, käytettävien menetelmien ja seurannan aikataulun määrittämistä. (OPS 2014, 87.)

Opetussuunnitelma määrittelee koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman osaksi opetuksen järjestäjän omavalvontaa yhdessä sosiaali- ja terveystieteiden toimijoiden kanssa, Etelä-Karjalassa Eksoten kanssa. Yhteisölliselle työlle löytyy paljon toimia ja menetelmiä peruskouluissa. Tässä kohtaa toiminnan terävöittämiseksi suosittelemme vuosittain yhteisöllisen oppilashuoltotyön toteuttamiselle teemaa tai tavoitetta, jonka ympärille määritellään tavoitteet yhteistyössä koulun, oppilaiden ja huoltajien sekä alueella toimivien yhteistyökumppaneiden kanssa. Miten yhteisöllistä työtä meidän koulussamme toteutetaan? Mihin pyritään ja millä keinoin? Miten vastuualueet jaetaan? Miten seurantatietoja hyödynnetään nyt ja tulevaisuudessa tukien koulun ja kodin välistä yhteistyötä? Miten toimintaa voidaan kehittää?

Yhteisöllinen oppilashuoltotyö on osa koulun prosesseja, jotka elävät koulun ar-
kisessa elämässä. Yksittäiset kokoukset toimivat suunnanantajana ja varsinainen
työ tehdään koulussa yhteisesti. Tälle toiminnalle voisi tuoda lisää ryhtiä lukuvuo-
sikello yhteisöllisen- ja pedagogisen työn tueksi. Tärkeää olisi huomata, että hyvä
aikuisten yhteishenki ja jaksaminen luo välittämisen ilmapiiriä. Tämä tukee oppi-
laiden kiinnittymistä koulu yhteisöön. Avoin asioista keskusteleminen auttaa van-
hempia sitoutumaan koulun kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Suosittellemme, että yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokousten asialistat ja
pöytäkirjat olisivat julkisia. Näin kotiväellä olisi halutessaan mahdollisuus tuoda
esille omia näkemyksiään. Tiedottamiskanava tulisi olla mahdollisimman helposti
käytettävissä vanhemmilla. Wilma-tiedotteet ovat hyviä silloin, kun ei ole ky-
seessä kiireelliset asiat.

Asiantuntijoiden kehittämisehdotuksia

Asiantuntijaryhmän keskustelussa korostui yleinen ohjausvastuu. Maakunnalli-
nen ohjausryhmä koostuu lähinnä esimiehistä ja johtavan tason työntekijöistä.
Maakunnallinen ohjausryhmä ehkei aina tavoita arjen tilanteita tai kenttää ja siksi
voisi olla hyvä ottaa vastuuta myös kunnallisella tasolla. Kuntatasolla voisi luoda
yhteisiä linjauksia, joita koulut soveltavat käytettävissä olevien resurssien mu-
kaan. Kunnallisen tason ohjausryhmän on myös helpompi siirtää toimenpiteitä
käytäntöön saakka, koska mukana olisi myös arjessa vaikuttavia henkilöitä.

Asiantuntijaryhmä puhui paljon osallistamisesta. Yhteisöllisestä oppilashuollosta
puhuttaessa voisi olla lapsilähtöisempää puhua osallisuudesta. Osallistaminen
kuulostaa sanana siltä, että toinen osapuoli on päättänyt osallistaa toisen, kysy-
mättä tämän mielipidettä asiaan. Osallistaminen myös hoidetaan ylhäältä alas-
päin, eli osallistajat ovat eriarvoisia. Osallisuudesta puhuttaessa puhutaan tasa-
arvoisista toimijoista.

Asiantuntijaryhmä keskusteli myös haasteesta sitouttaa eri toimijat yhteisölliseen
työskentelyyn. Yhteisöllisen työn merkitystä ei jostain syystä nähdä koulumaail-
massa riittävän tärkeänä. Toisaalta on ristiriitaista, että hyvinvoiva koulu on mo-
nen koulun tavoite, mutta asiaa ei osata katsoa yhteisöllisellä tasolla. Kouluissa
on olemassa toimintamalleja kuten ProKoulu, jotka auttavat luomaan yhteisiä

“sääntöjä” arkeen. Nämä toimintamallit keskittyvät pääsääntöisesti yksilön oman toiminnan ohjaamiseen. Kyseiset toimintamallit yhdessä hyvin suunnitellun yhteisöllisen oppilashuoltotyön kanssa mahdollistavat koko koulu yhteisön hyvinvoinnin.

Asiantuntijaryhmän keskustellessa oppilaiden vaikuttamismahdollisuudesta, nousi puheeksi lempiruokapäivät, palkintopäivät ja valinnaisaineet. Oppilaiden osallisuutta yhteisöllisen oppilashuoltotyön suunnittelussa ei nähdä vielä merkittävänä. Oppilaiden toiveet nähdään tärkeänä arjen asioissa, mutta heidän toiveiden kuunteleminen ja huomioiminen suurempien linjojen suunnittelussa vaatii vielä töitä. Oppilailta olisi tärkeää kysyä heidän mielipiteitään suunniteltaessa esimerkiksi yhteisöllisen oppilashuoltotyön painopisteitä lukuvuodelle. Mielipiteiden kuulemisen myötä kasvaa oppilaiden osallisuuden kokemus asiassa ja motivoituminen yhteisen tavoitteen eteen työskentelemiseksi.

Asiantuntijapäivään osallistuneessa maakunnallisessa ohjausryhmässä on paljon asiantuntijuutta. Osa ryhmään kuuluvista on voinut etäännyä arkisista kouluelämän haasteista. Suosittelemme hyvän johtamisen kannalta, että tieto kulkee avoimesti molempiin suuntiin. Koulumaailmassa asioiden saaminen käytäntöön toimii johtajatasolta ohjaten. Tasalaatuisen yhteisöllisen oppilashuollon aikaansaamiseksi on tärkeää muodostaa siitä yhteinen ymmärrys niin koulun arjessa kuin maakunnallisella tasolla.

Yhteisöllisen työn suunnittelun ja toteuttamisen tukeminen

Koulun oppilashuoltoryhmä on koulun ohjausryhmä, joka suunnittelee ja seuraa yhteisöllisen työn toteutumista. Erilaisia yhteisöllistä työtä toteuttavia ryhmiä ja käytänteitä voidaan suunnitella tarpeen sekä käytettävissä olevien resurssien mukaan. Yhteisöllisen oppilashuoltotyön linjaus tulee olla koulun oppilashuoltoryhmällä hallinnassa. Maakunnallisen ohjausryhmän ja koulun oman yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän välissä voisi olla kuntakohtainen ohjausryhmä, joka seuraa ja ohjaa kuntatasolla yhteisöllisen oppilashuollon toteutumista. Yhteisöllisen oppilashuoltotyön tulee olla avointa ja koko yhteisössä näkyvää. Osallisuuden ja ymmärryksen lisääntyessä myös sitoutuminen työskentelyyn vahvistuu.

Yhteisöllinen oppilashuoltotyö on koulun johtamisen väline. Digiposteri toimii työvälineenä ja auttaa yhteisöllisen oppilashuoltotyön johdonmukaisessa suunnittelemisessa, seurannassa ja arvioinnissa. Digiposteria voidaan käyttää kouluissa myös yhteisölliseen oppilashuoltoon perehdyttämisen välineenä. Sen avulla koulun oppilashuoltoryhmä voi seurata yhteisöllisen oppilashuollon tilaa ja arvioida lukuvuoden päätteeksi yhteisöllisen oppilashuollon toimien toteutuminen. Hyvin suunniteltu yhteisöllinen oppilashuoltotyö tekee näkyväksi kouluyhteisön mikro-, meso- ja makrotasot. Näiden tasojen näkyväksi tekeminen ja huomioiminen mahdollistaa yhteisön hyvinvoinnin kehittymisen ja heijastuu sitä kautta yksilöiden hyvinvointiin.

Digiposteri on herättänyt Etelä-Karjalan alueella mielenkiintoa ja sitä on pyydetty esittelemään maakunnalliseen ohjausryhmään. Tämä tarjoaa tilaisuuden suunnitella yhdessä asiantuntijoiden kanssa posterin hyödyntämismahdollisuuksia koulujen arjessa.

Kehittämisen prosessin arviointi

Tulosten arvioinnissa otetaan huomioon jatkuva prosessin aikainen raportointi. Muistiinpanoja kirjoitetaan koko prosessin ajan ja niihin sisältyy myös tekijöiden oman ajattelun prosessinaikainen kehittyminen. Kirjoittaminen auttaa myös ajatusten jäsentämisessä. Eri osia voi kirjoittaa samanaikaisesti ja ryhmässä tehtävää kehittämistyötä on suositeltavaa kirjoittaa yhdessä. Tämä mahdollistaa yhteisen reflektoinnin ja arvioinnin sekä toiminnan suuntaamisen. Raportoinnin ja esittämisen avulla voidaan tuoda käytännön työelämä tietoja ja hiljaista tietoa yleiseen keskusteluun. (Ojasalo ym. 2014, 46–47.)

Kehittämistyössä raportointia on tehty koko prosessin ajan. Kirjoittaminen on tapahtunut pääsääntöisesti yhdessä, joka on mahdollistanut ammatillisen reflektoinnin sekä runsaan keskustelun myötä ajatusten jäsentämisen. Reflektointi on ollut mukana kaikissa kehittämistyön ja dokumentoinnin vaiheissa. Työskentelyssä huomioitiin aiheen sensitiivisyys koulumaailman suhteen sekä varottiin ammatillisen roolin liiallista korostamista. Kehittämistyön eri vaiheet on huomioitu prosessinomaisesti ja aikaansaatuja versioita on ollut useita.

Arviointia tehdään koko kehittämistyöprosessin ajan. Aiemmissa vaiheissa arviointi auttaa kehittämistyön suuntaamisessa ja toimi palautteena mukana olleille. Loppuarvioinnista voi nähdä, miten kehittämistyössä on onnistuttu. Arviointi on suunnitelmallista ja saatujen tulosten pohjalta voidaan arvioida kehittämistoimien vaikutuksia ja kehittämisen etenemistä. Kehittämistyön arviointi kohdistuu panoksiin, muutosprosessiin ja lopputuotoksiin sekä niiden välisiin suhteisiin. Arvioinnissa nousee usein tarkasteltavaksi kehittämistyön suunnittelu, tavoitteiden selkeys ja niiden saavuttaminen. Arvioinnin kriteereinä voi käyttää esimerkiksi seuraavia: Lopputuloksen merkittävyys, yksinkertaisuus, helppokäyttöisyys, sovellettavuus muihin yhteyksiin, toistettavuus ja neutraalisuus. (Ojasalo ym. 2014, 47.)

Yhteisöllistä oppilashuoltoa ei ole aiemmin tutkittu tässä opinnäytetyössä toteutetulla tavalla Etelä-Karjalan alueella. Tarve asian kehittämiseksi huomattiin oman työmmme kautta. Opinnäytetyön tuloksilla uskotaan olevan merkitystä Etelä-Karjalan alueen oppilashuollon ja yhteisöllisen työn kehittämisessä. Tutkimus on toistettavissa missä päin tahansa Suomessa. Asiantuntijapäivänä käytetty Tulevaisuusverstaas -menetelmä on myös helposti toistettavissa. Kehittämistehtävät on pyritty luomaan neutraaleiksi ilman ennako-olettamuksia. Etelä-Karjalan alueella opinnäytetyöhön osallistui 31 koulua (77%), joka oli todella hyvä. Opinnäytetyötä varten saadut dokumentit olivat yllättävän monimuotoisia ja näin ollen eivät olleet yhdenmukaisia. Aineistoa oli kuitenkin riittävästi opinnäytetyön toteuttamiseksi.

Opinnäytetyötä tehdessä havaittiin, että yhteisöllistä oppilashuoltoa toteutetaan Etelä-Karjalassa hyvin eri tavoin. Muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan koko organisaation kaikkien toimijoiden yhteinen ymmärrys. Opinnäytetyössä otettiin huomioon johtajuus -näkökulma, koska yhteisen näkemyksen muodostumisessa esimiehillä on suuri vastuu ja vahva rooli.

Tutkimussuunnitelmassa arvioitiin opinnäytetyöprosessin aikataulu tiukemmaksi, kuin mikä toteutunut aikataulu oli. Dokumenttiaineiston saamisessa ilmeni viivettä ja koulukohtaisten oppilashuoltosuunnitelmien palautusaikaa siirrettiin muutamalla viikolla eteenpäin. Opinnäytetyöprosessin edetessä huomattiin aikataulu haaste ja päädyttiin muokkaamaan aikataulua asetettuihin tavoitteisiin nähden sopivammaksi.

8.2 Eettiset näkökohdat ja luotettavuus

Eettisyyden kannalta on tärkeää huomioida opinnäytetyön luotettavuuden osalta puolueettomuusnäkökulma. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ihmistieteisiin eettiset periaatteet, jotka ovat: Tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja (TENK 2009). Tutkija vaikuttaa tutkimustuloksiin joka tapauksessa, koska hänen valitsemaansa tutkimusmenetelmät, käsitykset tutkittavasta ilmiöstä ja sille annettavat merkitykset ohjaavat tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 19, 133; Hirsjärvi & Hurme 2006, 189.) Tiedon subjektiivisuus johtuu tutkijoiden päätöksistä, jotka tapahtuvat olemassa olevan ymmärryksen varassa. Annetut tiedot suodattuvat tutkijan oman kehyksensä läpi, joten jo tutkijan sukupuoli, ikä, poliittinen asenne ja kansalaisuus yms. vaikuttavat kuultuihin ja havaittuihin asioihin.

Tämän opinnäytetyön prosessia ohjasivat seuraavat Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön (Talentia) arvot: Ihmisarvo ja ihmisoikeudet, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, osallisuuden edistäminen, sosiaalinen oikeudenmukaisuus sekä henkilön kokonaisvaltainen huomioiminen ja voimavarat (Talentia 2017). Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ) on määritellyt opettajan eettiset periaatteet, jotka myös huomioitiin opinnäytetyötä tehdessä. Nämä periaatteet käsittelevät opettajan suhdetta työhön, ja opettajan roolia oppijan, työyhteisön, yhteiskunnan, sidosryhmien ja moniarvoisuuden suhteen. (OAJ 2018.)

Sosiaali- ja opetusalan arvoissa yhdenmukaisuuksia on muun muassa ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamisessa. Asiakkaalla on oikeus taustastaan ja toiminnastaan riippumatta saada tasavertaista kohtelua. Koulun yhteisöllisessä työssä tämän asian huomioiminen on erityisen tärkeää. Yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän oppilasedustuksen tulisi edustaa erilaisia oppijoita ja siinä olisi hyvä huomioida koulun alueen erityisyys. Yhteisöllisen oppilashuollon toimenpiteissä tulee huomioida nämä samat asiat. Tätä näkemystä tukee myös hyvien väestösuhteiden malli.

OAJ huomioi ammattieettisissä ohjeistuksissaan arvonsa lähes yksilökeskeisesti. Yksilön näkeminen yhteisön jäsenenä ei nouse esille. Talentia ottaa huomioon yksilön osana perhettä ja muita tärkeitä yhteisöjä. Pohdittiin, onko tässä yksi haaste yhteisöllisen työn toteutumiseksi. Vahva velvoite yhteistyöhön näkyy molempien ammattijärjestöjen ohjeistuksissa. Tästä huolimatta yhteistyön tekeminen oppilashuoltotyössä näyttäytyy haasteellisena. Opinnäytetyön tuloksissa on yhteisöllisten oppilashuoltoryhmien kokoonpanoissa huoltajien, oppilaiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kuulumisen ryhmään vähäistä.

Dokumenttiaineistoa käsiteltiin hienovaraisesti ja luottamuksellisesti. Opinnäytetyöstä oltiin valmiita antamaan osallistujille lisätietoa kehittämistyön aikana. Opinnäytetyön tuloksissa koulut ja kunnat eivät ole tunnistettavissa. Analyysi tehtiin opinnäytetyön tekijöiden kesken vuorovaikutteisesti, jolloin kaikille muodostui kattava käsitys aineistosta ja tuloksista. Dokumenttiaineiston analyysivaiheessa tuli pysyä luoduissa kriteereissä ja aineistosta käytettiin vain opinnäytetyöhön tarvittava tieto. Dokumenttiaineisto hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua.

Asiantuntija-apua saatiin opetushallituksesta (2018a), jossa tätä opinnäytetyötä pidettiin oivaltavana ja tärkeänä. Opetushallitus halusi seurata opinnäytetyöprosessia ja mahdollisesti hyödyntää saatuja tuloksia. Opinnäytetyön eri prosesseissa punnittiin omaa asiantuntijuutta ja roolia koulun kentällä sekä edellä mainittujen vaikutusta opinnäytetyön objektiiviseen tarkasteluun. Mikä on analyysiä, ja mikä arkityöstä tulevaa tietoa. Reflektointipäiväkirjasta oli kokonaisprosessissa hyötyä kaikille. Päiväkirjan ja yhteisen keskustelun avulla reflektointiin roolin vaikutuksia tässä opinnäytetyössä.

Asiantuntijapäivän vetämisessä valittiin tietoisesti ohjaajan rooli ja pyrittiin pysymään mahdollisimman objektiivisina. Tavoitteena oli olla ohjaamatta osallistujien vastauksia samansuuntaisiksi omien käsitysten kanssa. Tilaisuuden vetäjinä toimitettiin opiskelijan roolissa. Keskustelu oli hyvää, mutta ei ole tiedossa, miten kuraattorityön rooli vaikutti osallistujien vastauksiin asiantuntijapäivässä. Osallistujat olivat ennestään toisilleen tuttuja. Tilaisuuteen osallistuminen oli vapaaehtoista. Osallistujien kanssa käytiin yhteistä keskustelua tutkimukseen osallistumi-

sesta, sen tavoitteesta ja tarkoituksesta. Jokainen allekirjoitti suostumuksen vapaaehtoisesti ja oli tietoinen mahdollisuudestaan keskeyttää tilaisuuteen osallistuminen. Osallistujille luvattiin turvata anonymiteetti opinnäytetyön raportoinnissa.

Digiposteri antaa mahdollisuuden edistää osallisuutta ja vuorovaikutusta koulu-yhteisössä. Hyvin toteutuessaan yhteisöllinen työ luo vaikuttamisen mahdollisuuden tunteen, joka tukee aktiivisuutta omissa ja yhteiskunnallisissa asioissa. Opinnäytetyön toteuttamisessa huomioitiin ammattieettisten ohjeiden mukaisesti yksilö osana yhteisöjä. Lähtökohtaisesti opinnäytetyössä on pyritty tunnistamaan asioita, jotka vaikuttavat koulu-yhteisön arkeen ja elämään. Oppilashuoltosuunnitelman toteuttamisen keskiössä tulee olla lapsi.

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on ollut opinnäytetyön kehittämistehtävän lähtökohta. Opinnäytetyössä tuotiin esille yhteisöllisen työn toteuttamisen nykytila ja digiposterin avulla yhteisöllistä oppilashuoltotyötä voidaan tasavertaistaa maakunnallisesti Etelä-Karjalassa. Tasavertainen oppilashuoltotyön toteuttaminen on oikeudenmukaista kaikille peruskoululaisille. Oppilashuoltotyössä jokaisella ammattiryhmän edustajalla on vastuu ja velvollisuus yhteisöllisen työn ymmärtämisestä suhteessa omaan tehtäväänsä. Koulussa aikuiset ovat tukemassa lasten kasvua ja oppimista. Koulussa työskentelevien aikuisten vastuulla on osallisuuden edistäminen kouluympäristössä, etenkin oppilaiden, kodin ja koulun välisessä vuorovaikutuksessa.

Opinnäytetyö on aiheeltaan sensitiivinen, ja se voi vaikuttaa välillisesti myös oppilaisiin sekä koulun ja kodin yhteistyöhön. Opinnäytetyön tulokset kertovat yhteisöllisen työn suunnitelmista. Opinnäytetyössä tuli kuitenkin ottaa huomioon, että mahdolliset puutteet suunnitelmissa eivät välttämättä ole olleet koko totuus olemassa olevista ja toimivista käytänteistä. Hyvää yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa voi olla kouluissa, vaikka se ei näkyisi kirjallisesti suunniteltuna. Työskentelyssä tuli ottaa huomioon koulujen yksilöllisyys, koska jokaisella koululla on oma toimintakulttuurinsa, ja jokaisella rehtorilla oma tapansa johtaa koulua. Voidakseen kehittää koulujen yhteisöllistä työtä, tulee työskentely kohdentaa rehtoreiden lisäksi myös heidän esimiehiinsä, jotta saadaan yhteinen ymmärrys yhteisöllisestä oppilashuollosta.

Muutoksiin on helpompi sitoutua, kun ne lähtevät työyhteisön sisäisestä kehittämisprosessista. (Kananen 2014b). Kaikessa työn kehittämisessä on yhteistyö tärkeää ja kaikkien asianosaisten on siihen hyvä osallistua. (Kananen 2014b & Engeström 1995, 11.) Tieteen eettisissä ohjeistuksissa myös mainitaan, että jo ennen tutkimuksen tekemistä tulee tutkijan pohtia eettisiä ratkaisuja, koska eettisyys on tutkimuksen teossa osa tutkimusprosessia. Opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen pohjalta pohdittiin, parantaako opinnäytetyö kehitettävää tilannetta. Opinnäytetyöhön osallistuvilta kuuluu hankkia suostumus ja taata luottamuksellisuus sekä harkita onko opinnäytetyön seurauksena henkilöille mahdollisesti haittaa. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 20.) Dokumenttiaineistojen hankintaan haettiin kuntapäätäjiltä viralliset tutkimusluvut. Asiantuntijapäivän osalta pyydettiin kaikilta osallistumisluvat.

Opinnäytetyössä oli tarkoitus tuoda myös avoimuuden periaatteella esiin asioita, jotka eivät tue omia johtopäätöksiä, ja pohtia syitä niihin. Luotettavuudessa, aineiston käsittelyssä ja analyysissä vaikuttavat myös tutkijan oma käsitysmaailma. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 19, 133; Hirsjärvi & Hurme 2006, 198.)

Opinnäytetyön loppuhyöty on alueellinen yhteinen ymmärrys yhteisöllisestä työstä kouluissa. Myös digiposterin mahdollinen hyödyntäminen yhteisöllisen työn juurruttamisessa ja syventämisessä koko kouluyhteisöä tukevana toimintana.

8.3 Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimusaiheet

Yhteistä keskustelua ja yhteisöllisyyden näkymien tarkastelua voisi olla hyvä käydä jokaisessa koulussa yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoonpanoilla asiantuntijapäivän toteutuksen tapaan. Tätä ennen olisi hyvä käydä keskustelua koululla toimivien ammattihenkilöiden kanssa, jotta muodostuisi yhteinen ymmärrys siitä mitä yhteisöllisellä työllä tavoitellaan. Suosittelemme kouluille koulukohtaisten suunnitelmien ja kokousmuistioiden jakamista kaikkien kouluyhteisöön kuuluvien osallisten (opettajat, ohjaajat, oppilashuollon palveluiden ja ruokapalveluiden sekä laitoshuollon edustajat, oppilaat, huoltajat ja muut tahot) kesken. Tieto on kaikille kuuluvaa ja julkista.

Aihe olisi mielenkiintoista toistaa Etelä-Karjalassa, jos kaikilla kouluilla olisi toimittaa opetussuunnitelman mukaiset oppilashuoltosuunnitelmat tutkimuksen dokumenteiksi. Myös muiden maakuntien tilannetta olisi mielenkiintoista verrata Etelä-Karjalan tilanteeseen. Olisi mielenkiintoista tarkastella rehtoriutta yhteisöllisen oppilashuollon johtamisen näkökulmasta. Oppilashuoltopalveluiden toimijoiden kesken voisi tarkastella toiminnan raameja suhteessa työnkuvaan. Voisi olla myös hyödyllistä vertailla miten odotukset ja yhteisöllisen työn toteutuminen toteutuu koulun ja oppilashuollon palveluiden kesken.

Kuvat ja taulukot

Kuvat

Kuva 1. Oikeusministeriön malli hyvistä väestösuhteista, s.10.

Kuva 2. Hyvien väestösuhteiden toteutumisen osatekijät, s.10.

Kuva 3. Mallinnus opiskeluhuollon toiminnallisesta kokonaisuudesta kunnassa, s. 18.

Kuva 4. Mallinnus oppilashuollon toimijoista perusopetuksessa, s. 19.

Kuva 5. Kuvaus opinnäytetyöprosessista, s. 28.

Kuva 6. Kuvaus asiantuntijapäivästä, s. 40.

Kuva 7. Posterit koulukohtaisen oppilashuoltotyösuunnitelmien ja yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamisen työväliseksi (Petranen, Pietinen & Saukko 2019), s. 41.

Taulukot

Taulukko 1. TEA -tiedonkeruun tulokset oppilashuollon ohjausryhmän muodostamisesta, s. 22.

Taulukko 2. TEA -tiedonkeruun tulokset säännöllisesti yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokouksiin osallistuvista, s. 22.

Taulukko 3. TEA-tiedonkeruun tulokset tarvittaessa yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokouksiin osallistuvista, s. 23.

Taulukko 4. Opinnäytetyön tulokset yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoon-tumistiheydestä, s. 34.

Taulukko 5. Opinnäytetyön tulokset yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän kokoon-panosta, s. 34.

Taulukko 6. Ote opinnäytetyön dokumenttianalyysissä käytetystä yhteisöllisen työn toimintatapojen ja -mallien luokittelusta, Liite 5.

Lähteet

Ahtola, A. 2012. Proactive and preventive student welfare activities in Finnish preschool and elementary school: handling of transition to formal schooling and a national anti-bullying program as examples. Turun yliopiston julkaisuja, Turku.

Alanko, A. 2016. Osallisuuden paikat koulussa. Teoksessa Kallio, K., Ritala-Koskinen, A. & Rutanen, N. (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 106, 55–72.

Bronfenbrenner, U. 1992. Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa Vasta, R. (toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. United Kingdom: Jessica Kingsley Publishers Ltd, 221–288.

de-Róiste, A., Kelly, C., Molcho, M., Gavin, A. & Gabhainn, S. 2010. Is school participation good for children? Associations with health and wellbeing. Health Promotion Research Centre, National University of Ireland Galway. Galway, Ireland, Emerald Group Publishing Limited.

Eilers, A. & Camacho, A. 2007. School culture change in making leadership factors that matter. Urban education, Volume 42, number 6, Corwin Press.

Eksote 2018a. Koululaisten terveystalvelut. Opiskeluhoolto. <http://www.eksote.fi/terveystalvelut/koululaisten-terveystalvelut/Sivut/default.aspx>. Luettu 9.5.2018.

Eksote 2018b. Eksoten organisaatiokaavio. <http://www.eksote.fi/eksote/hallinto/henkilosto/Documents/Eksoten%20organisaatio.pdf>. Luettu 8.5.2018.

Engeström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Oy Edita AB.

Griebler, U., Rojatz, D., Simovska, V. & Forster, R. 2014. Effects of student participation in school health promotion: a systematic review. Ludwig Boltzmann Institute Health Promotion Research, Vienna, Austria and Department of Education, Aarhus University, Copenhagen. Denmark: Published by Oxford University Press.

Hakalehto, S. 2015. Lapsen oikeudet koulussa. Helsinki: Helsingin seudun kauppakamari.

Hess, G., Tosney, K. & Liegel, L. 2013. Creating Effective Presentations. An Effective Poster. North Carolina State University. <https://projects.ncsu.edu/project/posters/>. Luettu 9.5.2018.

Hietanen-Peltola, M. 2014. Uusi oppilas- ja opiskelijahuolto laki ennaltaehkäisevän työn tukena. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, THL. http://phekais-va-tyo.pbworks.com/w/file/attach/86018140/4C_2Hietanen-Peltola.pdf 2014. Luettu 25.4.2018.

Hietanen-Peltola, M., Laitinen, K., Autio, E. & Palmqvist, R. 2018. Yhteisestä työstä hyvinvointia -opiskeluhoitoyhjä perusopetuksessa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, Ohjauk 9/2018. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2006. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Horelli, L. & Kaaja, M. 2018. Tulevaisuusverstaas. http://maa.aalto.fi/fi/midcom-serveattachementguid-1e4d22e3517c354d22e11e4b6b50138f6bf6d716d71/10_tulevaisuusverstaas.pdf. Luettu 13.4.2018.

Härkönen, U. 2018. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus-Bronfenbrennerin ekologinen systeemitheoria ihmisen kehittymisestä. Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajan koulutuslaitos. <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pdf/harkonen.pdf>. Luettu 8.8.2018.

Kananen, J. 2014a. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino-Juvenes Print.

Kananen, J. 2014b. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona: Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino, Juvenes Print.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino oy, Juvenes Print.

Laakso, A. 2010. Tehdään tulevaisuus. Osa 3. Ennakoinnin ja tulevaisuudentutkimuksen menetelmät ja prosessi. <http://www.aavistus.fi/wp-content/uploads/2011/02/Ennakoinnin-menetelm%C3%A4t-OSA-3-11-04-2012.pdf>. Luettu 13.4.2018.

Leithwood, K., Harris, A. & Hopkins, D. 2008. Seven strong claims about successful school leadership. OISE/University of Toronto, Toronto, Canada; Leadership and policy unit, University of Warwick, UK; London Centre for Leadership in learning, Institute of Education, London, UK.

Liusvaara, L. 2014. Kun vaan rehtori on korvat auki. Koulun kehittämällä pedagogista hyvinvointia. Turun yliopisto, väitöskirja. Turku. <http://www.utu-pub.fi/bitstream/handle/10024/98844/Annales%20C%20388%20Liusvaara%20VK.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 15.9.2018.

OAJ 2018. Opettajan eettiset periaatteet. Opetusalan ammattijärjestö. OAJ. <http://www.oaj.fi/cs/oaj/opettajan%20eettiset%20periaatteet>. Luettu 10.5.2018.

O'Brennan, L., Bradshaw, C. & Furlong, M. 2014. Influence of Classroom and School Climate on Teacher Perceptions of Student Problem Behavior. Johns Hopkins University, Bloomberg School of Public Health, Dept. of Mental Health Baltimore; University of California, Santa Barbara, Gevirtz Graduate School Education, Dept. Counseling Clinical & School Psychology, Santa Barbara.

Oikeusministeriö 2018a. Hyvien väestösuhteiden edistäminen. Oikeusministeriö. <https://yhdenvertaisuus.fi/hyvien-vaestosuhteiden-edistaminen>. Luettu 17.8.2018.

Oikeusministeriö 2018b. Hyvät väestösuhteet. Oikeusministeriö. <http://oikeusministerio.fi/hyvät-vaestosuhteet>. Luettu 25.4.2018.

Oikeusministeriö 2018c. Mikä vaikuttaa väestösuhteisiin? Oikeusministeriö. <https://yhdenvertaisuus.fi/mika-vaikuttaa-vaestosuhteisiin->. Luettu 17.8.2018.

Oikeusministeriö 2018d. Mitä hyvät väestösuhteet tarkoittavat. Oikeusministeriö. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-hyvät-vaestosuhteet-tarkoittavat->. Oikeusministeriö. Luettu 17.8.2018.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetushallitus 2012. Muuttuva oppilaitosjohtaminen. Opetushallitus. <https://docplayer.fi/3533582-Muuttuva-oppilaitosjohtaminen-tiivistelma.html>. Luettu 20.10.2018.

Opetushallitus & THL/TedBM 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin edistäminen peruskouluissa 2017 -tiedonkeruun perustaulukot. Opetushallitus & THL. https://teaviisari.fi/teaviisari/content/file/151/Peruskoulutiedonkeruun_perustaulukot_2017. Luettu 26.9.2018.

Opetushallitus 2018a. Henkilökohtainen tiedonanto opetusneuvos Laitinen 4.5.2018. Helsinki.

Opetushallitus 2018b. Opetussuunnitelma ja tuntijako perusopetuksessa. Opetushallitus. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma_ja_tuntijako. Luettu 10.5.2018.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. L1287/2013.

OPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. Luettu 9.5.2018.

Perälä, M-L., Hietanen-Peltola, M., Halme, N., Kanste, O., Pelkonen, M., Peltonen, H., Huurre, T., Pihkala, J. & Heiliö, P-L. 2016. Monialainen opiskeluhoito ja sen johtaminen. THL OPAS 36/2015. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy.

Petranen, S., Pietinen, H. & Saukko, L. 2018. Koulun sosiaalityö ”Miten myö kuraattorit tätä työtä tehnään täällä Etelä-Karjalassa”. Nummela, T. & Wright, H.

(toim.) Muuttuva sosiaalialan työ Etelä-Karjalassa. Saimaan ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 80, Saimaan ammattikorkeakoulu, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom & Talentia Etelä-Karjala ry, 113–128.

Petranen, S, Pietinen, H. & Saukko, L. 2019. Yhteisöllisen oppilashuollon suunnittelu opetussuunnitelman kriteeristö huomioiden. Digiposteri: Yhteisöllisen oppilashuoltotyöhön. Saimaan ammattikorkeakoulu, Saimia, YAMK-opinnäytetyö. Lappeenranta. <https://prezi.com/p/zpm03subufhu/digiposteri-yhteisolleen-oppilashuoltoon-2019-pietinen-petranen-saukko/>. Luettu 3.5.2019.

Pippuri, T. 2015. Koulun sosiaalityön asiakkuudet ja asiakasprosessit. Kvantitatiivinen tutkimus espoolaisista peruskoululaisista kuraattoripalveluissa. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus.

Pohjola, A. 2015. Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. EU: United Press Global, 15–35.

Rytkönen-Suontausta, T. 2017. Tieto ja viestintätekniikan käyttöoppaita ja oppimateriaaleja. Itä-Suomen yliopisto. <https://wiki.uef.fi/display/opkmateriaalit/Posterin+teko-ohjeita>. Luettu 9.5.2018.

Salonen, K., Eloranta, K., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku.

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry – Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen Talentia rf. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>. Luettu 7.4.2018.

TENK 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Luettu 9.5.2018.

Tervonen, J. 2009. Jotos-polku osallisuuteen. Lasten ja nuorten osallisuuden käsikirja. Tampere: Multiprint Oy.

THL 2015. TEAviisari näyttää kunnan edistämistyön suunnan. THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127135/THL_TEAviisari_esite_08122016_verkko_oph.pdf?sequence=3&isAllowed=y. Luettu 22.11.2018.

THL 2017. Opiskeluhuollon tilannekuva. THL. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135219/TuTi_Opiskeluhuollon%20tilannekuva_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 15.9.2018.

THL 2018. TEAviisari. Perusopetus. THL. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruu/55>. Luettu 22.11.2018.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Unicef. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Luettu 4.5.2018.

Wigfield, A. & Turner, R. 2010. Good relation measurement framework. Policy evaluation group. Equal and human rights commission research report series. Manchester: Arndale House.

Saatekirje tutkimuslupiin ja asiantuntijapäivään

Hei opetuksen järjestämisestä vastaava esimies!

Olemme kolme Eksoten koulukuraattoria ja opiskelemme Saimaan ammattikorkeakoulussa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa Uusyhteisöllisyyden, osallisuuden ja johtamisen koulutusohjelmassa. Teemme opinnäytetyötä yhteisöllisen oppilashuollon kehittämisestä Etelä-Karjalan alueella perusopetuksen osalta. Opinnäytetyömme toteutetaan kolmivaiheisena yhteistyössä Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden (Eksoten) kanssa. Opetushallitus on osoittanut kiinnostuksensa opinnäytetyötämme kohtaan.

Opinnäytetyömme tarkoitus on kehittää ja luoda yhteisöllisen oppilashuollon malli Etelä-Karjalaan. Tavoitteena on yhtenäistää ja selkeyttää yhteisöllisen oppilashuollon toimintaa Etelä-Karjalassa. Lopputuotoksena on digiposteri, joka voi toimia tukena yhteisöllisen oppilashuoltotoiminnan suunnittelussa.

Ensimmäisessä vaiheessa teemme teorialähtöisen sisällönanalyysin kaikkien Etelä-Karjalan kuntien peruskoulujen oppilaitoskohtaisille opiskeluhuoltosuunnitelmille. Sisältöjä peilaamme valtakunnalliseen sekä paikalliseen opetussuunnitelmaan.

Toisessa vaiheessa on tavoitteena kehittää ja yhdenmukaistaa yhteisöllistä oppilashuoltoa Etelä-Karjalan alueella oppilaitoskohtaisten opiskeluhuoltosuunnitelmien pohjalta. Tämä työskentely tapahtuu asiantuntijapäivässä Tulevaisuusvertaismenetelmää hyödyntäen. Asiantuntijapäivä toteutetaan syyskuussa 2018.

Kolmannessa vaiheessa teemme kerättyjen aineistojen pohjalta digitaalisen posterin, jota koulut voivat hyödyntää yhteisöllisen työn suunnittelemisessa ja kehittämisessä.

Yhteistyötä toivoen,

Sirpa Petranen, Heidi Pietinen ja Laura Saukko

[Yhteydenotot ja lisätietoja](#)

xxxxx.xxxxxxxx@xxxxxx.fi

xxx xxx xxxx

Dokumenttiaineiston analyysin teemat

Aineiston käsittely teorialähtöisellä luokittelulla

Koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman sisältö mukaillen Opetushallituksen ohjeistusta (numerointi 1-5) yhteisölliselle oppilashuollolle (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 82 - 85) yhdistäen Perälän ym. (2016, 133 - 137) määrittelemiä yhteisöllisen oppilashuollon kriteereitä monialaisen oppilashuollon johtamisen näkökulmista:

- 1. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevat oppilashuoltopalvelut**
- 2. Yhteisöllinen oppilashuolto ja sen toimintatavat**
 - a. Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä.
 - b. häirinnältä.
 - c. Toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka -ja vaaratilanteissa.
 - Yhteisöllinen oppilashuolto muodostuu:
 - Yhteisöllisen opiskeluhuollon järjestämisestä, tavoitteista ja toteuttamisesta.
 - Tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä mielenterveyden edistämisestä yhteisöllisessä opiskeluhuoltotyössä.
 - Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemisen ja vähentämisen toimintatavoista yhteisöllisessä opiskeluhuoltotyössä.
 - Ympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksista.
- 3. Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen**
 - Yksilökohtainen oppilashuolto muodostuu:
 - Toimenpiteistä opintojen etenemisen edistämiseksi.
 - Miten terveellisyyden ja turvallisuuden sekä hyvinvoinnin edistäminen otetaan huomioon opintojen ja työskentelyn järjestämisessä.
- 4. Oppilashuollon yhteistyön järjestäminen oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa**
 - Miten varmistetaan huoltajien osallisuuden toteutuminen yhteisöllisessä opiskeluhuollossa.
 - Opiskelijoiden osallisuuden edistäminen oppilaitoksessa
- 5. Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen**
 - Tavat, joilla varmistetaan toimivan yhteisöllisen opiskeluhuollon yhteistyökäytännöt oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa.

Kutsu asiantuntijapäivään

Tervetuloa

kehittämään yhteisöllistä oppilashuoltoa Etelä-Karjalassa. Kutsumme yhteistyöhön teidät maakunnallisen oppilashuollon ohjausryhmän jäsenet.



Aika: ma 1.10.2018 klo 13.00 - 15.30

Paikka: Eksoten rantsauna, Kahilanniemi

Tilaisuudessa kahvitarjoilu,

ilmoitathan mahdolliset erityisruokavaliot

ilmoittautumisen yhteydessä.

Ilmoitathan osallistumisestasi sähköpostitse

17.9.2018 mennessä:

Ystävällisin terveisin

Sirpa Petranen, Heidi Pietinen ja Laura Saukko

Yhteydenotot ja lisätietoja

xxxxx.xxxxxxxx@xxxxxx.fi

xxx xxx xxxx

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Uusyhteisöllisyys, osallisuus ja johtamisen ko.
Sirpa Petranen, Heidi Pietinen & Laura Saukko

Suostumus

Yhteisöllisen oppilashuollon kehittäminen perusopetuksessa Etelä-Karjalan alueella.

Olen saanut riittävästi tietoa kyseisestä opinnäytetyöstä, ja olen ymmärtänyt saamani tiedon. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä, ja olen saanut kysymyksiini riittävät vastaukset.

Tiedän, että minulla on mahdollisuus keskeyttää oma osallistumiseni missä tahansa vaiheessa. Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan tähän opinnäytetyöhön liittyvään asiantuntijapäivään. Tuloksia käsitellään anonyymisti ja luottamuksellisesti.

Aika ja paikka

Osallistuja (allekirjoitus ja nimenselvennys)

Kuvaus dokumenttiaineiston analyysistä

Merkitykselliset ilmaisut	Alateema	Yläteema
- Koulukuljetukset - Kerhot	Oppilashuollollinen toiminta	Hyvinvointia tukeva toiminta
- Välikärit - Verso	Vertaistoiminta	
- Liikkuvakoulu - ProKoulu - Kiva-koulu	Valtakunnalliset toimintamallit	
- Leirikoulut - Juhlat - Tempaukset	Teemapäivät	
- Vanhempainillat - Vanhempainyhdistys	Kodin ja koulun välinen yhteistyö	Monialainen yhteistyö
- Lastenparlamentti - Nuorisovaltuusto	Lasten ja nuorten edustukselliset toimielimet	
- Nuoristyö - Seurakunta - 3.sektori	Verkostojen kanssa tehtävä yhteistyö	
- Kouluterveyskysely - Hyvinvointiprofiili - Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus-suunnitelma - Kyselyt - Sosiogrammit	Yhteisön hyvinvointia kartoittava toiminta	Yhteisöllisen työn seuranta
- Henkilökunnan tuki - Oppilasyhteisöntuki - Nykytilan arviointi - Poissaolojen seuranta - Kurinpitotoimien tarkastelu	Yhteisöllisen työn seurannan keinoja	
- Toimintatapojen / lukuvuoden suunnittelu - Projektit - Nivelvaihe työskentely	Pedagogisia keinoja tukeva yhteisöllinen työ	Oppimisympäristöä tukeva yhteisöllinen työ
- Oppilaanohjaus - Pedagogiset työryhmät - Luokkakohtaiset oppilashuoltokokoukset	Pedagogiset keinoja	

Taulukko 6. Ote opinnäytetyön dokumenttianalyysissä käytetystä yhteisöllisen työn toimintatapojen ja -mallien luokittelusta.